

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata



2025. május • XXXVI. évfolyam 5. (414.) szám

Ára: 450 Ft

- Mementó a nagy háború áldozatainak – a bajai Hősök emlékművének története
- Elment a Kapitány – búcsú Ágfalvi Györgytől
- A hadseregtől a műveltségi vetélkedőig – interjú Telek Zoltánnal
- Honpolgár-estek írásban – bevezetés a mai osztrák szépirodalomba

Fotó: Molnár Attila



Tartalom

- „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért...” – a bajai Hősök emlékművének története (*Kordé Nóra tanulmány*).....3
- Az 1915-ös belügyminisztériumi rendelet a hősi emlékművekről (*Sarlós István forrásközlése*).....7
- Emléktábla egy Baján elhunyt hős tengerésznek (*BH-összeállítás*).....8
- Ágfalvi György (1953-2025) emlékére (*Horváth Máté és Mayer János összeállítás*).....9
- „Az apró dolgokra is figyelmet kell fordítani” (*Sándor Boglárka interjúja Telek Zoltánnal*).....12
- Egy tucat osztrák. Bevezetés a(z) osztrák) szépirodalomba (*Bombitz Attila írása*).....16
- A programozó barátnője (*Mayer István sci-fi novellája*).....19
- A Feldreich házaspár sírja (*Jász Anikó írása*).....22
- Terített asztalunk a húsvét után (*Szünder Dezső receptjei*).....24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:

Dr. Mayer János

Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László

Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:

Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya, Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső, Zalavári László

Online szerkesztő:

Mayer István

Lapalapító:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja

Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

Előfizetés: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.

Felelős vezető: Csuvár Zoltán

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Foci és közbeszéd

Mayer János

■ Sok évtizede már, hogy először mentem apámmal az NB II-be feljutott bajai futballcsapat mérkőzésére. Akkoriban nemcsak az újszerű sportlény, hanem annak körítése is szokatlan eseményt jelentett az ilyesmit addig legfeljebb a tévében látó kisiskolásnak. Ott voltam szem- és fültanúja annak, hogy a küzdelem hevében, mintegy transzba esve, a hétköznapiokban egyébként békés családapák és anyák magukból kikelve válogatott trágárságokat szórtak az ellenfélre (azok teljesítményétől függetlenül), a játékvezetőkre, de időnként a saját csapat hibázó tagjaira is. Belegondolni is rossz, mi történt volna, ha a pálya szélén elhangzó minősítéseket, felszólításokat és „jókívánásokat” bárki komolyan vette volna. Azt hittük volna, hogy világunk kétes származású, szellemi fogyatékos, perverz szexuális bűnözőkkel és leszármazottaikkal van tele, és azt is, hogy az elszenvedett méltánytalanságok miatt legalábbis patak vérenek kellene folynia. Szerencsére a verbális bántalmazást általában nem követte fizikai agresszió (bíróverés, verekedés, köpködés), és a mindenféle dühüket, frusztrációjukat egy-egy délután magukból kiüvöltő szurkolók visszatértek a békés családi tűzhely mellé, másnap pedig a munkahelyükön ellentmondás nélkül elvégezték a rájuk bízott feladatukat, hajlongtak a főnökök előtt. (*Amelyik kutya ugat, az nem harap.*)

Ezt az indulatkitörést sosem tudtam megérteni: bár volt kedvenc csapatom, ettől még nem gyűlöltem az ellenfelet és szurkolóit; bár engem is bosszantott egy, egy bírói ítélet, ezt emberi hibának tudtam be (márpedig *tévedni emberi dolog*), és a rossz napot kifogó sajtó játékosról sem gondoltam, hogy „szemét áruló” vagy hogy „megvette a rivális”. (Pedig akkoriban voltak bundaügyek.) Aki pedig sportolt valaha is, az pontosan tudja, hogy a nézőtérről mindig könnyebb bekiabálni a helyes taktikát, mint azt eredményesen megvalósítani, főleg ha ellenfél is van a pályán. Némely „szakértő” talán azt is elhitte magáról, hogy jobban ért a focihoz, mint a pályán játszó, a kispadon ülő szakvezetők, nem is beszélve az általában a „három hülye” köszöntéssel fogadott játékvezetőkről, akiket megfélemlíteni, megszegyeníteni a szemükben már-már dicsőségnek számított.

Napjaink közbeszédét – különösen annak a virtuális térben zajló részét – hallva szinte ugyanúgy érzem magam. Az egyes politikai közösségek a fanatikus footballhuligánokhoz igen hasonlóan viselkednek: a démonizált ősellenség táborába tartozó(nak vélt) személy csak *agymosott hülye*, megátalkodott *bérenc* (esetleg *nyalonc*) vagy aljas áruló lehet, de nincs hiány metaforikus minősítésekben sem, ahol az egyes kártevő állatfajokkal vont párhuzam még enyhének számít a jelszóvá és epitheton ornansszá tett szexuális vagy az anyagcsere végtermékét idé-

ző névátvitelekkel szemben. Az is jellemző, hogy a „tábor” kitesztálja magából az egyes *rigmusokat* kritika nélkül együtt nem üvöltő, netán azok egy részével szkeptikus társakat, hiszen „megbontják az egységet” – ők csakis az ellenfél beépített ügynökei lehetnek. (Hogy akár igazuk is lehet, azzal nem érdemes foglalkozni.) Nincs épp hiány fenyegetésben és félelemkeltésben sem: „érdemei szerint” kinek lámpavas, kinek út a börtönbe a program, másnak állásvesztés, fejbe kólintás vagy épp családtagok vegzálása kínálatik, ha nem tudja, hol lakik az igazság. És ahogy a focimeccsek lelátóján sincs helye szofisztikált elemzéseknek, a mai üzenetek – ha vannak még – a lehető legegyszerűbbek: minnek vesződni komoly programokkal, ha a hívek úgyszólván csak címszavakat olvasnak, és legalább nem is kell terméketlen vitákra időt pazarolni. (Még a végén kiderülne, hogy a másokon számon kért tulajdonságokban és képességekben hiány mutatkozhat.)

Egy – a szurkolók körében amúgy népszerű – edzőlegenda szerint a tréner akkor követi el a legnagyobb hibát, ha a kispad mellett a mérkőzés sodrában maga is „szurkolóvá válik”. Ha józan esze és tudása helyett indulatai vezérlik, és hagyja magát sodortatni a gyakran megtévesztő lelátói hangulat által, így a szerepéhez méltatlan viselkedésre és megnyilvánulásokra ragadtatja magát. Ezzel általában árt a csapatának is, a kívülálló szemében pedig elveszti a tekintélyét. Mert az „arctalan” szurkoló különösebb felelősség nélkül üvölthet (szinte) bármit, mindenki tudja: nem kell komolyan venni. Ám a vezér felelős a rá bízott közösségért, mintát nyújt neki, és olyankor is meg kellene őriznie a higgadtságát, amikor úgy érzi: az összes bíró összeesküödött ellene, a csapatával szemben hozzák a szabályokat, és az ellenfél rajongói is válogatott sértéseket vágják a fejébe. Neki nem tovább hergelnie kell a tábort – abból könnyen lehet valóságos agresszió is –, hanem a maga eszközeivel (csere, szerkezetváltás, öltözői „szentbeszéd”) megoldást keresni a problémákra. Ha erre nem képes, a harag és frusztráció könnyen ellene fordulhat, főleg ha az ígért eredmények nem születnek meg.

Ezt-azt viszont mégis lehetne tanulni a sportolótól. Akik ugyan a sportszerűség határain belül mindent megtesznek a győzelem érdekében, de a küzdelem megkezdése előtt nem felejtnek el egymásnak jó játékot kívánni, és közben is próbálnak vigyázni egymás testi épségére és emberi méltóságára. (Nem illik az ellenfelet megalázni akkor sem, ha a publikum „vért kívánna.”) És az is jellemző a nemes versengésre, hogy bármilyen küzdelmes is volt a mérkőzés, bármennyire fáj is az eredmény, a végén a küzdő felek kezet nyújtanak egymásnak, mert tudják: mind ugyanannak a nagyobb közösségnek a tagjai. Ez az, amit a mai közhangulatban elég nehéz elképzelni a versengő felek között. ■

Baja köztéri szobrai 16.

„Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért...” – a bajai Hősök emlékművének története

Kordé Nóra

■ *„Hatalmas szomorúfüzek alatt árnyas, bizalmas suttogó-padok és középen a hatalmas zöld gypagay, melynek tengelyében impozánsan emelkedik a napfényben ragyogó kőkolosszus, a Hősök emléke.” Nagy András (1898-1979), Baja város egykori főépítésze írta az idézett sorokat, amelyben a város különböző látványosságait, régi, szép épületeit, tereit és részleteit mutatja be egy körséta keretében, és megemlíti benne a Déri-kertben magasodó első világháborús monumentumot is.*

Baja központi első világháborús emlékműve, amelyről az írás is szól, a város közösségének méltó kegyeletét volt hivatva kifejezni. Létrejöttének korszakában is meghatározó volt, de egyedülálló monumentalitásával a jelenben is utal a kegyelet és az emlékezet fontosságára. A 23 méter magas emlékoszlop a Déri-kert keleti platójának középpontjában áll, uralja a város tágas, központi parkját, megfelelő hangsúlyt adva az emlékmű mondanivalójának. Létrehozása idején a park növényzete még fiatal és fejletlen volt, nem nőtte körül annyira a műemléket, miként napjainkban láthatjuk. A *Hősök emléke* a bajai származású Miskolczy testvérek, László (1900-1974) építésmérnök, valamint bátyja, Ferenc (1899-1994) festőművész és Padányi Gulyás Jenő (1900-1982) budapesti építésmérnök tervei alapján készült el, és 1933. október 15-én avatták fel méltó ünnepség keretében, a város közönségének hatalmas részvételével.

Az első világháború időszakában és a bajai emlékmű létesítése között eltelt több mint másfél évtized során többször is felmerült az emlékmű létrehozásának szükségessége, ám ez különböző okok miatt még váratott magára. Ezt az időszakot és a lehetséges okokat mutatom be írásom első felében, majd a műemlék megvalósítását és az 1933-as év ünnepi eseményeit tárgyalom. Mindezek előtt essék szó az I. világháborút követő emlékmű-állítások tendenciáiról és szerepéről!

Az első világháború óriási embertömeget mozgatott meg, amelynek – valamint az új hadászati eljárások és fegyvereknek – következtében a fronthalál is tömegessé vált a harctéren. Összesen mintegy 10 millió katona esett el a harcok során, ezenkívül rendkívül nagy volt a sérültek és a fogságba esettek száma is. A magyar veszteség is hatalmas

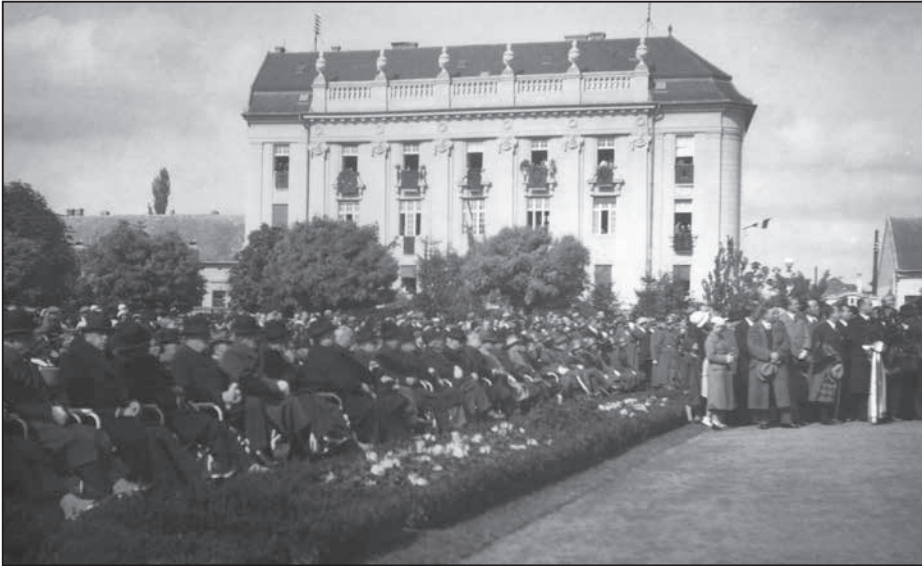
volt: 550-600 ezer volt a halottak száma, ennek többszöröse a sebesülteké és a hadifoglyoké.

Már viszonylag korán, 1915-ben, magyar részről is jelentkezett annak igénye, hogy az elhunyt hősöknek emléket állítsanak. A *Harcok Emlékét Megörökítő Országos Bizottság* (HEMOB) már 1914-1915 fordulóján megalakult, azzal a céllal, hogy a Nagy Háborúban elesett magyar katonák emlékét megörökítse és ápolja. Sándor János (1860-1922) belügyminiszter 1915. június 23-án kihirdette a 18.987. számú körrendeletét a hadi emlékművek emeléséről. A rendeletben a HEMOB álláspontját közvetítette, és kifejtette, hogy az országos bizottság *„a megemlékezés megörökítésének legalkalmasabb módját az emléktábla, vagy szabadon álló emlékmű létesítésében látja, s azt reméli, hogy a városok és községek sietve fogják törvényhatóságai és községi előljáróságai útján elhunyt hős szülőtteik iránti kegyeletből megszerezni ez emlékműveket. Az emléktáblák és emlékművek művészi színvonalának biztosítására, de másrészt azért is, hogy ez alkalommal is istápolja a magyar képzőművészetet és ipar érdekeit, a Bizottság felhívta a Magyar Képzőművészek Egyesületét, a Magyar Iparművészeti Társulatot, a Magyar Mérnök és Építész Egyletet és a Magyar Építőművészek Szövetségét arra, hogy tagjaikat szólítsák fel emléktáblák, önálló emlékművek tervezésére, s az ekképp egybegyűlt anyagok saját kebelükben elbírálván, a megfelelőeknek ítéleteket a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottságnak rendelkezésére bocsássák. Ilyenformán a magyar hősiességet és hazafiságot hirdető és dicsőítő emlékműveket kizárólag magyar művészek és magyar iparosok fogják készíteni.”* A rendelet végül arra is kitért, hogy amennyiben az adott törvényhatóság már a monumentum tervezésével, megvalósításával foglalkozik, akkor *„a hadi emlékművek megszerzése és mindennemű tájékozódás céljából a*

Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottsághoz (Budapest, IV., Hajó utca 16.) forduljanak.” A háború elhúzódásával és előrehaladtával egyre indokoltabbá vált az emlékműállítás. Ez immár kötelező érvényűvé vált az 1917. évi VIII. törvénycikkkel, ami *„a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről”* szólt. Ugron Gábor (1880-1960) belügyminiszter szintén körrendeletben adta ki a következő központi irányelveket a hősi emlékművekre vonatkozóan. *„Kis- és nagyközségekben megfelelő lehet egy egyszerű művészi kivitelű érc- vagy márványtábla, amelyet valamely középület falán helyeznek el. Nagyobb és tehetősebb községben azonban teljesen önálló emlékmű lesz egyedül méltó kifejezője a kortársak köteles hálájának, és ébrentartója az utókor hazafias kegyeletének [...] Az emlékművek helyének jó megválasztása szintén elsőrendű fontosságú. [...] megfelelőbbnek látszik a község belterületén választani ki erre a célra a legszebb helyet, hogy a hősök emlékezete mintegy állandóan a község lakosai közt éljen (...)”* Klebelsberg Kunó (1875-1932) belügyminisztersége idején, az 1922-ben kiadott körrendeletében a következőkkel egészítette ki ezeket az irányelveket: szorgalmazta az anyagi eszközök folyamatos gyűjtését az emlékművekre, illetve kiemelte, hogy a létrejövő alkotásoknak méltónak, művészszerűnek és hazafiasnak kell lenniük. Mindezeket a rendeleteket és törvényeket tetőzte be az 1924. évi XIV. törvénycikk, amely az alábbiakban rendelkezett az első világháború hősi halottai emlékének méltó megünnepléséről, egyben a hősök emléknapijának bevezetéséről.



Az emlékmű eredeti környezetében a két világháború között



Az avatóünnepség résztvevői

ről. „A magyar nemzet mélységes szeretettel, magasztaló elismeréssel és hálával emlékezik meg azokról a hős fairól, akik az 1914/1918. évi világháború alatt a hazáért vívott súlyos küzdelmekben a magyar nemzetnek dicsőséget és hímevet szerezve életüket feláldozták. A nemzet soha el nem múló hálája és elismerése jeléül, az élő és jövő nemzedékek örök okulására és hősi halottaink dicsőségére minden esztendő május hónapjának utolsó vasárnapját nemzeti ünnepé avatja.” Ugyan ebben az évben a HEMOB-ot megszüntette a belügyminiszter, helyére a *Hősi Emlékműtervek Bíráló Bizottságát* (HEBB) állította. Az új szervezet együttműködött az Országos Képzőművészeti Tanáccsal, 1934-től pedig az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsal is. Az emlékművek megrendelésével és kivitelezésével kapcsolatos ügyintézés pedig a Képzőművészek és Iparművészek Országos Gazdasági Szövetségéhez tartozott.

A fentiekből már érzékelhetjük az emlékműállítással kapcsolatos központi elvárásokat: egy város vagy nagyobb – tehetősebb – község esetén kötelező volt önálló emlékművet állítani. A létrejövő emlék nemcsak az elesett hősök feletti gyász kifejezésének egyik, vagy inkább központi színterévé vált, hanem a központi megemlékezések, a hősök napjának főszereplőjévé, fő helyszínévé is változott. Sok esetben az egyéni gyász színterékként is szolgált, főként abban az esetben, ha az elhunyt katona földi maradványai messze a szülőhelyétől, vagy idegen földben nyugodtak. Utóbbi szerepben, a hozzátartozók mintegy „sírhalomként” is tekinthettek rá – amit a temetőbeli sírhely híján felkereshettek –, így szintén fontos volt, hogy az elesett katonák nevei felkerüljenek a monumentumokra. Ugyanakkor az emlékművek

körül zajló megemlékezések határozottan politikai és propaganda célt is szolgáltak az 1920-1940-es években, az erősödő irredenta és revíziós törekvések idején és a második világháborút közvetlenül megelőző, már háborús légkörben. A hazafias szellem nemcsak az elhunyt hősök előtti méltó és kegyeletteljes tiszteletadást jelentette, hanem a hazáért való önfeláldozó hős eszményítését, példaként állítását is.

Az első világháborúval kapcsolatos emlékművek már a háború elején megjelentek a hátszországban. Budapesten 1915 szeptemberében, a Deák téren avatták a *Nemzeti Áldozatkészség* elnevezésű faszobrot, amelynek előképe lehetett az 1915 márciusában Bécsben felállított – magyarul csak vashonvédként emlegetett – *Wehrmann im Eisen* című alkotás. Az első – helyi, hősi halottaknak emléket állító – monumentum Magyarországon a Hatvanban, 1917. november végén felavatott Őrszem szobor, amely *Finta Sándor* (1881-1958) szobrászművész alkotása. A Nagy Háborút követő húsz esztendőben mintegy 1100 első világháborús emlékművet állítottak fel, részben civil társadalmi támogatással, de a folyamat itt nem állt meg, hiszen az 1980-as évek közepéig több mint 2000 ilyen tematikájú alkotás született országszerte. Egy sajátos emlékműfajta az *Ismeretlen Katona sírja* elnevezésű monumentum. Ez lehet valódi vagy jelképes sír is, amely „a mindenkit képviselni hivatott egyetlen, a maga személyében azonosítatlan elesett katona hivatalos kultuszát teljesíti ki.” – írta Gyáni Gábor történész *A történelem mint emlék(mű)* című kötetében. Budapesten, a Hősök terén is található ilyen emlékmű, amelynek szerepét az 1929. május 26-án – a hősök emléknapján – felavatott *Hősök emlékköve* tölti be. Ez tulajdonképpen egy

jelképes „sírnak” tekinthető, amely megemlékezik az összes, első világháborúban elesett magyar katonáról.

Az országos tendenciákhoz képest Baján kicsit másként alakult, és időben is eltolódott az emlékmű létesítésének ügye, aminek hátterében több tényező állt. Egyrészt a kisebb településeken előbb sikerült felállítani a monumentumokat, mivel valószínűleg a kisebb közösség tagjainak körében nagyobb volt az egyetértés annak támogatására, mint a városokban, ahol sokkal nagyobb gyászoló tömeget érintett a kérdés. Másrészt a háború utáni rendezetlen közállapotok, a háború és a trianoni béke okozta veszteségek feletti fájdalom mellett Baján a szerb megszállás jelentette bizonytalanság is tovább nehezítette és halasztotta a kérdés megoldását. A megszállás csak 1921 augusztusában ért véget, Baján onnantól számítható a magyar közigazgatási keretek közötti újrakezdés.

Baja előjáróságához 1924 márciusában érkezett a HEMOB hivatalos felkérése az „*el-esett hősök emlékének megörökítését célzó actio*” kapcsán, hivatkozva az 1917. évi VIII. törvényekre és az 1922-es belügyminisztériumi körreleltre (ld. bővebben: *Sarlós István: Hősi emlékmű a főtéren*. Bajai Honpolgár 2024. március). A városnak sem 1924-ben, sem a következő esztendőben nem volt anyagi forrása, hogy méltó emlékművet állítson, de elkezdődött annak megvitatása, hová kerüljön a leendő alkotás, és miből valósuljon meg. A központilag meghatározott irányelvek hatására Baja város főmérnöke 1925-ben (ekkor *Nagy Márton* volt Baja műszaki tanácsosa) a város legközpontibb helyszínére, a piactérre, a városi székházzal szemközti területre szánta a hősök emléket. Ugyanakkor itt állt a *Szentháromság* szobor, amelyet a szakember nemcsak egyszerűséggel a „*megfelelő helyre*” (a vármegyeháza és a tanonciskola közötti térre, vagy a Rókus temető északnyugati sarkára) áthelyezendőnek vélt, de tudjuk, hogy ez az ötlet nem valósult meg. Valószínűsíthetjük, hogy a terv a vallásos lakosság ellenállását váltotta volna ki. Végül elvetették a helyszínt, és újat jelöltek ki helyette.

Tudjuk, hogy Baján csak igen sokára, 1933 őszére készült el a központi első világháborús monumentum, amelyhez az anyagiak hiánya és az 1920-1930-as évek fordulóján a gazdasági világválság hatásai is jelentősen hozzájárultak. Ugyanakkor azt nem lehet mondani, hogy a városban ne tisztelegtek volna a hősök nagysága előtt, hiszen ünnepi keretek között rendszeresen, évről évre megtartották az ünnepnapot általában a város főterén, ahogy akkoriban nevezték, a Szent István téren. Sőt nemcsak a hősök napján emlékeztek meg a

háborúban elesett katonákról, hanem halottak napján is összegyűltek és megkoszorúzták a Nagy Háború áldozatainak sírját, a Hősök nyughelyét a Rókus temetőben. Utóbbit az 1920-as évek végén hozták létre azzal a céllal, hogy a háború idején Baján elhunyt római katolikus vallású magyar katonák és olasz hadifoglyok közös sírja legyen. A közös síremlék egy L-alakú betonfal, külső oldalán a *Hősök sírja* felirattal, az első világháború évszámával és kovácsoltvas koszorús karddal díszítve, belső oldalán pedig 220 márványtáblán olvashatók az elhunytak nevei. Az emlékművet Nagy Márton (1885-?) műszaki tanácsos tervezte, díszítőelemeit pedig Miskolczi Ferenc festőművész készítette. Tudjuk, hogy a város vezetése felekezetenként kialakította és rendben tartotta a helyben elhunyt első világháborús magyar és külföldi katonák sírhelyeit, valamint közös nyughelyeket hozott létre, mint a Kálvária temető protestáns részében is, vagy a görögkeleti vallásúaknak a kiscsávolyi szerb temetőben.

Az 1930-as évek elején Baján a helyi lapok is beszámoltak a hősök tiszteletének fontosságáról, valamint az évente megrendezett hősök napja programjairól. A közös városi tiszteletadás megtervezése már az ünnepnapot megelőző hónapokban megkezdődött, közös értekezletekkel, ahová meghívták a résztvevő társadalmi és katonai egyesületek képviselőit, valamint az iskolák igazgatóit. A hősök ünnepe az 1930–1931-es években is igen „impozáns” volt, és „szokatlan fényrel zajlott”, miként a *Csonka Bácska* című közgazdasági, szépirodalmi és társadalmi hetilap jellemzi. Azért is érdemes figyelmet fordítani az ünnepnap programjaira, mert azok visszaköszönnek majd a bajai Hősök emlékoszlopának felavatásakor is. A különbség maga a helyszín volt, hiszen ezekben az években a hősök napját a főtéren tartották, ahol a városháza előtt egy fekete és nemzeti színű drapériákkal és pálmákkal díszített „hatalmas katafalkot” állítottak fel. A szó magas, díszes, jelképes ravatalt jelent, amelyen egy acélsisakos ércporsó feküdt, és amely mellett katonai őrség állt. Felekezetek szerinti istentiszteletek előzték meg az ünnepséget, majd felvonultak a különböző katonai és társadalmi szervezetek és egyesületek (pl.: a helyőrség, a folyamőrség, a vitézek, a frontharcosok, a hadirokkantak, a leventék és a cserkészek) tagjai, az iskolák és a város közönsége. Részt vett a rendezvényen a bajai daloskör, majd elhangzottak a beszédek, végül pedig a katafalk megkoszorúzásával zárult az esemény. Szintén a *Csonka Bácska* 1931. június 3-i számában olvashatunk az az évi hősök napja programja között a zsinagóga falába beépített márványtábla leleplezéséről,

amely az első világháborúban elesett izraelita hősökről emlékezett meg. Érdekességként még felhívnom rá a figyelmet, hogy ezen is a Szózat azon sora – „Az nem lehet, hogy anynyi szív hiába ontá vért...” – olvasható, amint majd a Déri-kertben létesített központi monumentumon is.

A helyi sajtó is nyomon követte az emlékműállítás alakulását és annak elhúzódsát. A *Csonka Bácska* című lap 1930. június 7-i számában beszámolt arról, hogy a városi kisgyűlésen dr. Vojnics Ferenc (1879–1962) „polgármester előterjesztette, hogy a bajai háborús hősök emlékművét a szerb megszállás alóli 1931-iki tíz éves évfordulója alkalmából szeretné leleplezni, kéri a kisgyűlést, hogy a javaslatát fogadja el s indítsa meg újból a gyűjtést, hogy a terv keresztül vihető legyen. A kisgyűlés egyhangúlag elfogadta az előterjesztést s elhatározta, hogy annak idején megalakított bizottságokat újból összehívja és megkezdeti a működésüket. Itt volna az ideje, hogy Baja városa is lerója a hősök iránti hálóját.” Ugyanez év augusztusában a lap már elmarasztalja cikkében a város hivatalos vezető köreit az emlékműügy kapcsán, mivel – mint írja a szerző a cikk címében – „Baján még nem tudta a hősök emlékművét megteremteni a hősök kultusza”. A cikk írója egyenesen odáig megy, hogy a városban nincs is hősi kultusz, holott a fentiekből láthatjuk, hogy ez egyáltalán nem igaz. „Minden kicsi életközösség szerte az országban, a felfordulás utáni magára eszmélésekor első feladatának tudta

hőseink emlékének való áldozást. Minden községecske a hősök iránti kegyelettől áthatottan megteremtette a maga hősi emlékművét, reális alapot adva az évről-évre szélesebbé, magasabbá fejlődő hősi kultusznak. Csak nálunk Baján, a harmincezer városban, nincs nyoma sem még a hőseink iránti kegyelet valamilyen lerovásának. [...] Ami megmozdulás volt itt e téren a felszabadulás óta, olyan tartalom nélküli, muszájízú valami volt. De semmi esetre sem a hőseink emlékéhez méltó kultusz megnyilvánulása.” A

szerző a tanuló ifjúság mozgalmát emeli ki, amely reményt keltő a hősi emlékmű szempontjából, valamint a hazafias szellemű társadalmi egyesületeket és a frontharcosokat szólítja fel az aktív cselekvésre. A hetilap október 11-i száma a kalocsai hősök szobrának felállításáról számolt be, amelyet a következő kérdés zárt le: „Ki tudja mennyit várunk még a bajai hősök szobrára?” Tudjuk, hogy még két esztendő eltelt, mire létrejött az emlékoszlop, mert még ezután is több akadály gördült a megvalósítás elé.

Az egyik fő probléma, hogy a társadalom áldozatkészsége révén közadakozásból megvalósítandó emlékműre összegyűlt 30 000 pengő nem bizonyult elegendőnek „egy minden tekintetben méltó, művészi emlék létesítésére” – írta a *Bajai Újság* az 1933. október 12-i számában. A cikk a Hősök Emlékoszlopának történetéről, elhelyezéséről és kiviteléről szól, és megemlíti, hogy a szomszédos városokban megvalósult művészi szobor-emlékművek is jóval többre kerültek, mint a Baján összegyűlt összeg: a kalocsai 50 000, a szekszárdi pedig 40 000 pengőbe. Az anyagiak hiánya miatt tervpályázatot sem tudtak kiírni, így szoboremlékmű helyett építészeti emlék megvalósításában gondolkodott tovább a város polgármestere, dr. Borbíró (Vojnics) Ferenc. Több terv közül végül a Padányi Gulyás Jenő, Miskolczi Ferenc és Miskolczi László által benyújtott közös tervet fogadta el az emlékmű-bizottság, a HEMOB képzőművészeti tanácsával egyetértésben. Az építészeti szak-



A három alkotó az elkészült emlékmű előtt: Miskolczi Ferenc, Miskolczi László, Padányi Gulyás Jenő

irodalom az emlékmű tervezőjeként Padányi Gulyás Jenőt nevezi meg, míg a terveken Miskolczy László szintén tervezőként, bátyja, Ferenc pedig grafikusként szerepelt. A bajai bizottság felkérte a tervet benyújtó három szakembert a kivitelezésre, miközben megkezdődött a monumentum elhelyezésének kiválasztása. *„Végül is úgy döntöttek, hogy az emlékművet a Déri-kertben helyezik el, mert itt találja a legméltóbb környezetet. A város bármely terén helyezték volna el ugyanis az emlékművet, az jelenlegi állapotában nem nyújtott volna megfelelő miliőt az emlékműnek, rendezési költségei pedig a város jelenlegi anyagi erejét túlhaladták volna.”* 1933-ban a *Bajai Újság* folyamatosan beszámolt az emlékműügy alakulásáról és annak építéséről, egy augusztus 25-i cikkben arról írtak, hogy szeptember közepére el is fog készülni. A munkálatokat júliusban kezdték a bajai Spitznagel János építésmérnök vezetésével, és a modern emlékmű fokozatos kibontakozását a bajai lakosság lelkes érdeklődése kísérte. *„[...] az érdeklődés így is nagy, bár még mindig sokan vannak, akik nem tudják milyen célt fog szolgálni a platón látható hosszú fehér oszlop. A parkon átsiető öregebb emberek egy ízben némi csalódottsággal vették tudomásul, hogy az emlékmű nem figurális és egyetlen katonára szobra sem fogja ékesíteni. Nem találták eléggé stilszerűnek. Aztán mikor a szakértői véleményt hallották, hogy az emlékmű mégis nagyon szép lesz, megnyugodtak.”* A bajai lap szeptember végén számolt be róla, hogy az emlékoszlop munkálatai befejeződtek, és *„a leleplezési ünnepséget igen impozáns keretek között tartják meg”* október 15-én. A nagyszabású programot több lapszámban részletesen ismertették, hogy a város közönsége is időben értesülhessen róla. Az avatási ünnepségre Bajára látogatott *dr. Schóber Béla*, Baja város felsőházi tagja és *dr. Walko Lajos* (1880-1954) külügyminiszter, Baja országgyűlési képviselője is.

A felavatási ceremóniát 1933. október 15-én, vasárnap 11 órakor tartották, és ünnepi istentiszteletet előzték meg városszerte. A felbogozott városban rengetegen jelentek meg a rendezvényen, amelyen *Hódsághy Béla* tanár (1889-1956), a Frontharcos Szövetség bajai csoportjának elnöke mondott beszédet, és a Bajai Daloskör emelte részvételével az ünnepet. A polgármester, dr. Borbíró Ferenc a törvényhatóság nevében átvette a Hősök Emlékoszlopát, amit a katonaság és a polgárság koszorúinak elhelyezése, valamint a katonai és társadalmi egyesületek emlékmű előtti elvonulása követett és zárt le. A polgármester ezekkel a szavakkal vette át az emlékművet: *„Átvesszem ezt az emlékművet, melyet a város polgárainak példás áldozatkészsége emelt. Mélyen átérzem, hogy vele a város kivételes értékkel gazdagodott, mégis csak akkor, ha a polgárok hozzá fűződő kapcsolatai megmaradnak. [...] Csak a mély hódolat érzése él lelkemben és a felemelő remény, hogy az érzések, melyeket kifejez az emlék, a mieink maradnak örökké.”*

A vasbeton szerkezetű emlékmű alappillére 3 méter, maga az oszlop pedig további 20 méteres. A teljes emléket sárgásfehér hazai budakalászi mészkővel, travertin mészkővel – a legidőtállóbb hazai márványfajtaival – borították, amit nem csiszoltak fényesre. A „kő-sírból” felnyúló emlékoszlopon egy kard nyúlik felfelé a világháború évszámával, az alsó pilléren pedig a Vörösmarty *Szózat*ából vett idézet olvasható, valamint a hármashalom és a kettős kereszt szimbólum jelenik meg. Az oszlop hátoldalán egy fémplaketten a felavatás időpontja is olvasható.

Az emlékmű valóban monumentális, és szimbólumaiban is hirdeti a hősök emlékét és dicsőségét, de egyetlen fő szempont mégsem érvényesült a felállításakor. Nem kerültek rá ugyanis azok a helyi névsorok, annak a több mint 500 embernek neve, akik életüket áldozták a háborúban. *Dr. Rapcsányi Jakab*, az 1934-es kiadású *Baja-monográfia* szerzője, könyvében feloldja ezt a hiányosságot és felsorolja a neveket. Ezt írja: *„Baja is eredeti elgondolású ténnyel igazolta honfitársai iránt érzett ragaszkodását, amikor a város ragyogó ligetének, a Déri-kertnek magaslatára*

helyeztette a hősi halottaknak szánt végtelen magasságra törő emlékoszlopát. De dicsőségüknek nem elég a hideg márvány vagy kőoszlop, emlékükhöz méltó arra, hogy minden időre fennálljon, és ércnél maradandóbban vésődjék cselekedeteik nagysága az utódok örök megbecsülésébe.” Korábban már kifejtettem, hogy a monumentumoknak éppen ez volt az egyik központilag is megfogalmazott funkciója, hogy a hozzátartozók, rokonok elhunyt szerettük nevének megjelenítése kapcsán is érezhessék a kapcsolatot az emlékekkel. Sajnos ez itt így viszont nem valósulhatott meg, aminek okára semmi magyarázatot nem találtam. Az emlékművet körbejárva sem találtam nyomát annak, hogy lehetett rajta ilyen tábla, amit esetleg később eltávolítottak.

„Ezt a minden ízében modern elgondolású építményt 1933-ban avatta fel a város közönsége, és országos viszonylatban az első ilyenmű emlékmű, mely nem a sablonos, kicsinyes, elaprózott szoborképben kereste a megoldást, hanem az építészet impozáns és örök formanyelvén ad kifejezést annak a nagy áldozatnak, melyet az elesett hősök hazájukért hoztak. A magasabban kiemelkedő plató, melynek részsíjén az emlék áll, két széles, kényelmes lépcsővel közelíthető meg.” Így nyilatkozott az emlékmű kapcsán *Nagy András*, a város főmérnöke, aki a kivitelezési munkálatok műszaki vezetésében és egyes szerkezeti részek tervezésében szintén részt vett. A monumentalitása a korban egyedivé tette az alkotást, amelyre hatással lehettek olaszországi példák – ahol *Mussolini* idején számos modern obeliszk készült –, de mintaként szolgálhatott a később felállított hazai monumentumoknak is, például az 1935-ben avatott mohácsi hősi emlékműnek is.

A visszaemlékezésekből, leírásokból és az újságcikkekből érzékelhető, hogy a bajai Hősök emlékoszlopa a maga korában betöltötte szerepét, tudjuk, hogy felavatásától a hősök napjának főszereplőjévé vált, egészen az 1946 utáni időszak és az új, kiépülőben lévő kommunista államberendezkedés megszilárdulásáig, amely már más ideológiai eszméket követett, és másfajta emlékeket emelt.

Visszatérve még egy gondolat erejéig dr. Borbíró Ferenc polgármester a felavatáskor mondott beszédére, csak akkor mondhatunk magunkénak egy emlékművet, ha *„a polgárok hozzá fűződő kapcsolatai megmaradnak”*, ezért ma is meg kell keresnünk ezeket a kapcsolatokat a városban álló emlékműveinkkel, hogy azok ne csak idegen anyag és hideg márvány legyenek, hanem számunkra is ismert, kedvelt és méltó emlékjelei városunknak és részesei történelmünknek. ■



A talapzat a Szózat szavait és a nemzeti címer motívumait idézi

Az 1915-ös belügyminiszteri rendelet a hősi emlékművekről

Sarlós István

■ A „boldog békeidők” után az első világháború addig ismeretlen reakciókat váltott ki az európai társadalomból. Az elhúzódozó, folyamatos háború 1914-ben Európában már szinte ismeretlen fogalom volt. Az 1853-56-os krími háború és az 1912-14-es Balkán-háborúk a kontinens peremterületein zajlottak, az olasz és a német egység létrehozását kísérő háborúk gyorsan véget értek, az 1848-49-es forradalmak csak Magyarországon vezettek közel egy éves szabadságharchoz. A napóleoni koalíciós háborúk után az európai hadszíntéren hosszú, az erőforrásokat felőrlő, a hátszágot hosszú távon kihasználó fegyveres konfliktus nem volt. Az elhúzódozó katonai akciók egyik sarkalatos kérdése a hősi halottak ügye. A harctér közelében, legtöbbször tömegsírban elföldelt áldozatokra a családjuk kegyelettel emlékezett otthon. Haláluk olyan úrt hagyott a helyi társadalom életében, amely még hosszú-hosszú évekig érezte a hatását. A társadalomban meglévő szolidaritás és kegyelet érzését több vállalkozó is kihasználta, amikor a távoli harctereken elhunyt fiúk számára emlékművek állítására biztatta az otthon maradt családtagokat. Az ország vezetése is meglátta a hazafias érzés erősítésének lehetőségét a hősi emlékművekben, ezért a belügyminisztérium viszonylag gyorsan, 11 hónappal a háború kitörése után reagált az eseményekre, megpróbálta ellenőrizni mederbe terelni a hősökre való emlékezés menetét.

1914 végén megalakult a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság, a HEMOB, amely felvette a kapcsolatot a belügyminisztériummal az emlékművek kérdésében. A kormányzati szereplő bevonása felgyorsította az eseményeket mind az emlékművek tervezésével, mind a kivitelezésével kapcsolatban. Június 23-án kiadták a miniszteri körrendeletet a hadi emlékművek emelése tárgyában.

„18.987 szám. Eln. [Elnöki]
Magyar irályi belügyminiszter.
Körrendelet

Valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének. /Ez a körrendelet Fiuméra is kiterjed./

A Hősök Emlékét Megörökítő Bizottság tudomásomra hozta, hogy azt a kegyeletet célú tűzte maga elé, hogy a mai hőstettekben és egyéni cselekedetekben oly gazdag és dicsőséges háború lezajlása után művészi szépségű, maradandó emléket igyekszik emelni, illetve emeltetni Magyarország városokban és községeiben azoknak a dicsőséges emlékü hősöknek, akik a harctéren

szerezett sebesülésük, vagy betegségük következtében meghaltak.

A Bizottság a megemlékezés megörökítésének legalkalmasabb módját az emléktábla, vagy szabadon álló emlékmű létesítésében látja, s azt reméli, hogy a városok és községek sietve fogják törvényhatságaik és községi előljáráságaik útján elhunyt hőszülötteik iránti kegyeletből megszerezni az emlékműveket.

Az emléktáblák és emlékművek művészi színvonalának biztosítására, de másrészt azért is, hogy ez alkalommal is istápolja a magyar képzőművészet és ipar érdekeit, a Bizottság felhívta a Magyar Képzőművészek Egyesületét, a Magyar Iparművészeti Társulatot, a Magyar Mérnök és Építész Egyletet és a Magyar Építőművészek Szövetségét arra, hogy tagjaikat szólítsák fel emléktáblák, önálló emlékművek tervezésére, s az ekkép egybegyűlt anyagot saját kebelükben elbírálván, a megfelelőknek ítéleteket a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottságnak rendelkezésre bocsássák. Ilyenformán a magyar hősiességet és hazafiságot hirdető és dicsőítő emlékműveket kizárólag magyar művészek és magyar iparosok fogják készíteni.

Tudomásomra hozta továbbá a nevezett Országos Bizottság, hogy mielőtt még ez eszme kivitelére kerülhetett volna a sor egyes külföldi kereskedők élelmessége már ezen a téren is versenyre akar szállni a magyar érdekekkel. Külföldi sírkő- és emlékműgyárosok minisorozatos füzeiteket árjegyzékkel ellátva már szétküldözgetik a magyar vidéki városokhoz és községekhez, s ezen képes árjegyzékek alapján felhívják a törvényhatóságokat és előljáróságokat, hogy kegyeletet célú emlékműveiket náluk rendeljék meg. Ezek a hangzatos reklámfüzetek, a maguk sokat ígérő, de silány emlékmű-reprodukciókkal esetleg alkalmasak lehetnek arra, hogy nagyszámú megrendeléshez juttassák a külföldi sírkő- és emlékműgyárosokat, s ezzel háttérbe szorítsák a magyar művészeknek és iparosoknak mindnyájunkra néve rendkívül becses érdekeit.

Az Országos Bizottság felkérése, illetve a fentiekben előttem kifejezésre juttatott aggodalma folytán felkérem Alispán/Polgármester urat arra, szívességedjék odahatni, hogy amennyiben törvényhatósága, vagy a törvényhatóság területén levő egyes városok és községek netalán a háborúban résztvettek emlékének ily módon való megörökítésével foglalkoznának a hadi emlékművek megszerzése és mindennemű tájékozódás céljából a Hősök

Emlékét Megörökítő Országos Bizottsághoz /Budapest, IV. Hajó utca 16./forduljanak, mert az Országos Magyar Iparművészeti Társulat, valamint a Magyar Képzőművészek Egyesületének, a Magyar Mérnök és Építész Egyletnek és a Magyar Építőművészek Szövetségének emlékmű-anyaga a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság által fog kiállíttatni, reprodukáltatni, árjegyzékbe foglalttatni és alkalmas füzetben megismerés céljából a városokhoz és községekhez is kiküldetni.

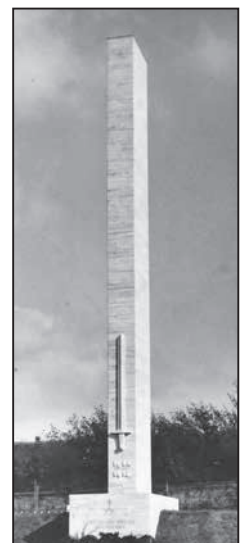
Fel kívánom még hívni a figyelmet arra, hogy az Országos Magyar Iparművészeti Társulat a rendelkezésre álló jeles hazai, művészi és technikai erők közreműködésével teljes készséggel és egészen önzetlenül szívesen támogatja a hatóságokat a hadi emlékek létesítésével összefüggő minden művészi kérdésben, úgymint tervek, minták, költségvetések beszerzésére és elbírálására tervpályázatok hirdetésére vonatkozó tennivalókban, sőt készséggel megküldi nekik a Társulat pályázatainak díjazott és megvásárolt művészi tervezetek reprodukcióit is.

A segítségnek a Társulat által felajánlott módzatai eredményesen szolgálhatják mindazt a törekvést, hogy az e téren várható keresletnek és termelésnek megfelelő irányt mutasson, a szerényebb eszközökkel rendelkező községeknek is megkönnyítse a művészi feladatok megoldását, mind azt a gondolatot, hogy a magyar vitézséget és hazafiságot dicsőítő emlékművek létesítésével az erre elősorsban hivatott magyar művészek munkája forrjon össze.

Budapest, 1915. évi június hó 23.-án.”

A körrendeletet

Baján a soron következő július 15-i tanácsülésen ismertették a résztvevőkkel, majd mindenféle indoklás nélkül a levéltárba helyezték. A városnak ekkor nem volt pénze hősi emlékműre, és sajnos azt is jól látták a városatyák, hogy a nagy háború még sokáig eltart; jobb, ha kívárják a végét. ■

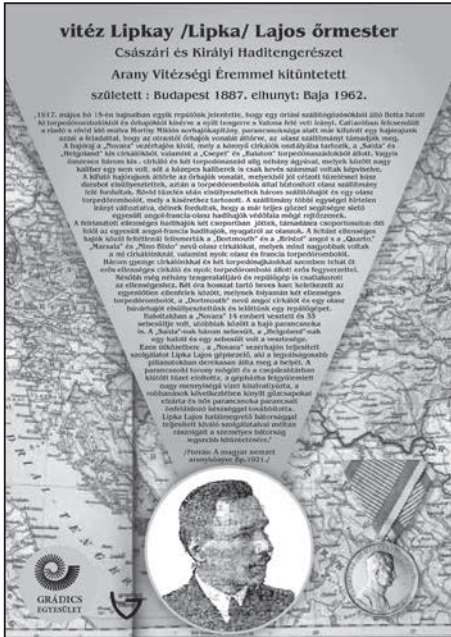


Az 1933-ban elkészült obelisz

Emléktábla egy Baján elhunyt hős tengerésznek

BH-összeállítás

■ „*Navigare necesse est, vivere non est necesse!*” (Hajózni muszáj, élni nem!) – tartja a Pompeiusnak tulajdonított mondás. Sokan ennek a jegyében választották a tengerészi hivatást, és teljesítettek szolgálatot nehéz, háborús időkben is.



Lipkay Lajos új emléktáblája

2025. március 22. óta emléktábla őrzi a bajai Rókus temetőben az első világháborúban Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett vitéz Lipkay (Lipka) Lajos őrmester (1887, Budapest – 1962, Baja) emlékét. Lipka 1908-ban önként jelentkezett a császári és királyi haditengerészethez. Polában gépész képzést kapott, később úgynevezett belső csőhálózati, valamint bűvár vizsgát is tett. A mozgósítások, majd a világháború kitörése miatt továbbra is szolgálatban maradt. Az SMS Novara (Horthy Miklós zászlóshajója) fedélzetén vett részt az 1915. május 24-én, Porto Corsini ellen végrehajtott támadásban, itt kiérdemelte az I. osztályú Ezüst Vitézségi Érmel. Ugyanezen a hajón szolgált 1917. május 15-én, az otrantói csatában is. A Novarát ért ellenséges találatok okozta károk elhárításában Lipka Lajos igen tevékenyen vett részt. A csatában a legváltóságosabb pillanatban állta meg a helyét: a csepűraktárban és a parancsnoki híd mögött keletkezett tüzet eloltotta, a gépházban felgyülemlett nagy mennyiségű vizet kiszivattyúzta, a robbanások miatt kinyílt gőzcsapokat elzárta, és parancsnoka utasításait önfeláldozó készséggel továbbította. Közben súlyosan megsebesült, bal szemét elvesztette. Helytállását Arany



A Vasi Matrózok és a Történelmi Vitézi Rend is tiszteletét tett

Vitézségi Érem adományozásával ismerték el, illetve elnyerte a német Vaskereszt 2. osztályát is. (Előbbi kitüntetést összesen 5 magyar haditengerész kapta meg.)

Maradandó fogyatékosága ellenére megmaradt a szolgálatban, sőt 1918 után a Folyamórségnél alkalmazták gépüzemvezetőként. 1924-ben feleségül vette Gyarmati Gizellát, még ez évben vitézzé avatták, nevét ekkor magyarosította Lipkayra. 1926-ban I. osztályú gépüzemvezetőként nyugállományba vonult, de a Folyamórség szertári tisztként továbbra is foglalkoztatta. 1930-ban szabadalmazták a hajókerékkel kapcsolatos találmányát. 1938-ban alapító tagja, majd elnöke volt a Magyar Haditengerész Egyesület pécsi Zenta csoportjának. 1962. december 10-én hunyt el Baján, sírja a Rókus temetőben található.

Emléktáblájának avatását a Vasi K. u. K. Matróz Alapítvány kezdeményezte, ők – miután a családnak nincs élő leszármazottja – végezték el a síremlék megtisztítását is. A szervezésben fontos szerep jutott a Grádics Egyesület vezetőjének, az Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek történetét hosszabb ideje kutató Fülöp András tartalékos főhadnagynak. Az eseményen rajtuk kívül tiszteletét tette a Történelmi Vitézi Rend is. Az emléktábla Vörös Gábor grafikus alkotása, ennek díszes keretét – melyen az SMS Novara is látható – Kovács Dániel Zsolt t. főtörzsrőrmester készítette el. A szűk körű megemlékezésen köszöntött Hideg István, a Vasi K. u. K. Matróz Alapítvány vezetője, megemlékező beszédet pedig Bálint Ferenc, a Honvédelmi Minisztérium Katonai Örökség Főosztály szakreferense mondott.

Hideg István beszédében hangsúlyozta, hogy az általa vezetett alapítvány azért jött

létre, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének emlékét ápolja, megőrizze, és hitelesen megjelenítse azt a jelenkor számára is. Bár Magyarország nem bír jelentős tengerészeti hagyományokkal, mégis joggal lehetünk büszkéek arra, hogy a háború alatt magyar ember számára idegen környezetben a tengerészeink becsülettel megállták a helyüket, mind a szárazföldön, mind a tengeren is elismerést, dicsőséget szerezve a hazának. Vitéz Lipkay Lajos 1917-es hősiessége mintegy igazolja a tengerészeti akadémia falára írt jelmondatot: „A kötelesség előbbre való, mint az élet!” ■



Matróz hagyományörzők a rendbe tett síremlék mellett

Ágfalvi György (1953-2025) emlékére

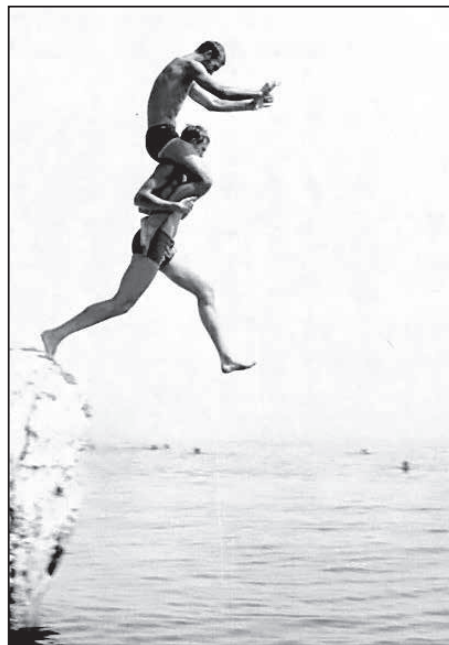
Összeállította: Horváth Máté és Mayer János

■ Súlyos betegség érte városunk sport- és közéletét: 2025. április 8-án, türelemmel viselt hosszú betegség után, 71 éves korában elhunyt **Ágfalvi György** egykori válogatott kosárlabdázó, sportvezető, helyi politikus, a **Bajai SK** magyar kupagyőztes csapatának kapitánya. Sportolói pályafutása az 1960-as években kezdődött, és már tizenévesen a **Bajai Bácska Posztó** első osztályú felnőtt csapatában szerepelt. Az időközben új néven szereplő egyesülethez egész pályafutásán keresztül hú maradt, egyedül a kötelező katonai idejét töltötte a **Bp. Honvéd** csapatában; ennek köszönhetően magyar bajnoknak (1975/76) is mondhatta magát. A Bajai SK együttesében 1968 és 1987 között összesen 443 bajnoki mérkőzésen szerepelt, ezeken 4570 pontot szerzett. A bajai gárdával háromszor (1970/71, 1985/86, 1986/87) volt magyar bajnoki bronzérmes, a magyar kupában ezüst- (1986), majd aranyérmes (1987) csapat tagja. Visszavonulása után, 1987 decemberében a tiszteletére nagyszabású gálamérkőzést rendeztek, amelyen a magyar kosárlabda akkori legjobbjai (korábbi játékosok, ellenfelek) tették tiszteletüket a zsúfolásig telt Pósta Sándor Sportcsarnokban. **Ágfalvi György** 1975 és 1985 között a magyar válogatottban összesen 100 alkalommal szerepelt, utoljára éppen Baján játszott a nemzeti gárdában, a **Harvard Egyetem** Magyarországon turnézó csapata ellen. Ezt követően egy ideig igazolt labdarúgóként is szerepelt a **Bajai Tsz SK** csapatában. Sportpályafutásának befejezése után építőipari vállalkozóként talált megélhetést magának, de különféle minőségekben tovább szolgálta a sportágát: volt a kosárcsapat szakosztályvezetője, edzője és klubelnöke is. Sportolói pályafutásának elismeréseképpen 1988-ban a **Magyar Népköztársasági Érdemérem bronz fokozatával** tüntették ki, 1998-ban pedig **Baja Város Sportjáért** elismerő címet kapott. Kiseb-bik fia, **Bálint** ugyancsak kiváló, korosztályos válogatott kosárlabdázó lett. 1990 után a helyi politikának is fontos szereplője lett; két évtizeden keresztül volt helyi önkormányzati képviselő, 1990-ben rövid ideig Baja alpolgármestere is. Rokonok, barátok, tisztelők április 17-én vettek tőle végső búcsút a bajai Köztemetőben. Szerkesztőségünk nevében ezúton fejezzük ki őszinte részvétünket az elhunyt családjának, nyugodjék békében!

Az alábbi összeállításban játékos- és pályatársak, tisztelők visszaemlékező sorait olvas-

hatják, amelyekben felidézik a feledhetetlen irányító, kapitány, képviselőtárs emlékét, és néhány hozzá köthető, jellemző történetet is megosztanak a Bajai Honpolgár olvasóival.

Karácsonyi József (csapatárs 1968 és 1982 között): „55 évvel ezelőtt, 1970 júliusában spliti »edzőtábor« jutalomúton volt a csapat. Csaknem egész napos vonatozást követően érkezünk meg Splitbe. Kiemelten zsúfolt programunk volt, amely többségében fürdésből és esti rumpuncs-programból állt... Egyik nap a közeli Hvar szigetre hajóztunk, majd onnan átúsztunk a szomszédos Galešnik-szigetre, mígnem **Rátvay Zoli** felúton elkiáltotta magát, felhívva a figyelmet a cápaveszélyre... Gyorsítottuk a tempót, és **Gyuri** ért elsőként partot! Erről nem készült fotó, de a folyamatosan fényképező **Horváth Máténak** köszönhetően sikerült az a felvétel, amelyen az látszik, amikor **Kubatov Árpi** nyakában Gyurival ugrott a meglehetősen mély vízbe: nem egyszer, sokszor! A bátorságpróbát többen, többször megisméltelték, de edzett dunai fiúkként mind túléltek! Egy igazi edzőtábor nem múlhatott el kosárlabda-mérkőzés nélkül! S hogy ki volt az ellenfelünk a kb. háromezres spliti sportcsarnokban, ahol májusban még világbajnoki csoportmérkőzéseket játszottak? Nem kisebb ellenfelünk akadt, mint a helyi **Jugoplastika** első ligás csapata! Kb. 300 néző előtt többek között a világbajnok jugoszláv válogatott két helyi »kosaras zsenije«,



Az ifjú **Ágfalvi György** csapatársa, **Müller Tihamér** nyakában a spliti edzőtáborban, 1970 (Fotó: Horváth Máté)



Fotó: Zalavári László

Ágfalvi György (1953-2025)

Trudić és **Škansi** ellen léphettünk pályára, még a 77:56 arányú vereség is örömmel töltött el bennünket! E spliti program feldobta a csapatot! Jól számoltak a vezetőink: az 1970-es 6. helyet követően egy évre rá bajnoki bronzérmesek lettünk, pedig a kápolna sportcsarnok összedőlése miatt a hazai mérkőzéseinket Kiskunfélegyházán kellett játszsanunk.”

Ikoty István (csapatárs 1968 és 1981 között): „Gyuri 16 éves volt, amikor a csapatba került. Éppen egy toulouse-i tornára indultunk, amikor először velünk jött. Remek adottságai és szívós, kitartó munkája miatt gyorsan felküzdötte magát a fix keretbe, és fontos szerepet játszott a csapatban. Erős lábmunkája és gyors mozgása miatt kitűnő volt az egy-egy elleni játékban. Óriási szorgalommal bal kézzel is megtanult dobni, hogy lazábban, kevésbé kötötten távolról is bevehesse az ellenfél gyűrűjét. Védekező munkája pedig messze meghaladta az átlagost. Igazi nagysága azonban a játékintelligenciájában és a pályán való látásában mutatkozott meg. Fontos megemlíteni a klasszisztikusok sajátosságát: a stabil és kiszámíthatóan jó teljesítményt is.

Főként irányító poszton szerepelt a csapatban. Kitűnően tudott együttműködni a csapatkapitánnyal, **Kovács Józsiával**, majd **Karácsonyi Jóskával**. Játékos- és csapatársként a megbízhatósága, kiszámíthatósága volt számomra a legmeghatározóbb, valamint az, hogy hiába hívták fővárosi és nagy vidéki csapatok csábító ajánlatokkal – végig kitartott szülővárosa mellett. Nem a pénzért, karrierért kosarozott, hanem a közösségért. Kétéves, kötelező sorkatonai szolgálata kivételével mindvégig Baján játszott.”

Horváth Máté (csapatárs 1968 és 1972 között, később a Bajai SK szakosztályvezetője, a klub elnökségének tagja): „Miután **Karácsonyi**



Csapatkapitányként a frissen elnyert Magyar Népköztársasági Kupával (1987)

Józsí, egykori játékosársam, jelenlegi szomszédom »ellopta« a spliti gondolatokat előlém, a sok-sok közös »civil programot« mellőzve, egy különleges sztorival emlékezem Gyurira. Ez pedig a Magyar Népköztársasági Kupa 1987. márciusi, bajai négyes döntője, amelyet a televízió is élőben közvetített. A döntő első napján már 2 ezres telt ház mellett játszottunk a Dr. Pósta Sándor Sportcsarnokban. A *Tungstram* megverte a *Csepelt*, mi pedig a *Videotort*, így alakult ki a másnapi döntő párosítása. Nagyon készültünk az eseményre, nem lehetett hibázni! Minden aprónak tűnő részletet »összeraktunk«, csupán azzal nem számoltunk, hogy a győztesnek a mérkőzést követően át kell majd adni a kupát... Ki hozza le Bajára, hogyan »dugjuk el«, óvjuk meg egy esetleges nem hazai győzelem esetén a bajai közönség elől...? Arra nem emlékszem, hogy jutott el városunkba a kupa, csak arra, hogy úgy gondoltuk: jó lenne a mérkőzés alatt is láthatóvá, ösztönzővé tenni! Néhányan – nem tudom már, kik – azt javasolták: gondoskodjon »Pista rendőr« (Kiss István) a kupa biztonságáról! A csapatkapitány Ágfalvi Gyuri szerint – akár nyerünk, akár veszítünk – Pista barátunkra ennél nagyobb feladatok hárulhatnak. A következő javaslattal oldotta fel a helyzetet: »Bizzuk Mátéra a kupa védelmét!« Azzal érvelt, hogy a csarnok fele úgyis »posztosokkal« lesz tele, ők meg már csak meg tudják védeni a főnököket, egyben a kupát is... (Két évtizeden keresztül dolgoztam a Posztóban, ekkor már annak első embere voltam.) Így is történt, bár segítségemre volt *Virág Jani*, egykori kosaras barátunk, akivel (biztos, ami biztos) a bajai cserepad mellett foglaltuk el állóhelyünket. A »végeredmény« látható abban a másfél perces videóban, melyet Gyurira emlé-

kezve tettem fel közösségi oldalamra: a lefújás után elsőként ugyanis én emeltem magasba az elnyert kupát! Persze nem ez volt az értékes, hanem amikor percekkel később Gyuri a csapat kapitányaként megtette ugyanezt! Szakmai és sportos életutam során számos emlékezetes eseményt átéltem, de ez örökre belém égett!

Kancsár Zoltán (játékosárs 1968 és 1985 között, egy 2021-ben készült interjúban): »A legjobbak közé tartozott, jó teljesítmény nélkül nem lehetsz vezér. Erre születni kell. Az edző ezt nem tudja kijelölni, az sosem fog működni. Valaki egyszerűen kinövi magát. Neki nem véletlenül volt Főnök az egyik beceneve. Nyilván az is fontos volt, hogy nagyon sokáig még együtt játszott és edzett Kovács Józsival. És edzésen sem lehetett lazálni: ha valaki nem végezte a gyakorlatokat a képességeihez mérten teljes elánnal, az kemény letolást kapott. Ezért mindenki dolgozott, mert tudta, hogy a saját trehányasága a csapat teljesítményének rovására mehet. Az edzőnek viszont nagyon megkönnyíti a dolgát, ha tudja, hogy van a csapatban olyan, aki ezt megmondja a többieknek. Amelyik csapatban nincs ilyen vezér, és nincsenek egyébként jó képességű »zongoracipelők«, az hosszú távon nem tud nyerni. És az ilyen vezérek a sporton túl egész személyiségükkel, magánéletükkel is ki tudnak tűnni.«

Hosszú István (csapatárs 1979 és 1987 között): »Amikor Gyuri leszerelt a honvédségtől, és hazajött Bajára – ez kb. 1977-78-ban lehetett –, én a még junior csapatban kaptam lehetőséget. Nagy örömmel és büszkeséggel töltött el akkoriban, hogy egyáltalán egy buszon utazhattam Ágfalvi Gyurival. Ő 8 évvel idősebb volt nálam. Még a Honvédban játszott, amikor egy BSK – Bp. Honvéd mérkőzésen a Türr csarnokban a vendégek nyertek, és Gyuri – nem nagy örömkre – 33 pontot dobott nekünk. (Ez 1976-ban lehetett.) Nagy példaképem volt, hiszen ebben az időben már válogatott játékos volt. Mint csapatkapitány, valóban igazi kapitány volt: hallgatott rá mindenki, és nagy segítsége lehetett az edzőnek, Kovács Józsefnek. A játéka megbízható, okos és kreatív volt. A sikeres időszakunkban nélküle elképzelhetetlen lett volna a csapat. Igaz, már a visszavonulása után lettünk másodikak a bajnokságban, de abban neki is része volt, hiszen sok évet játszottunk együtt, a játékok kialakulásában fontos szerepet játszott, és azt vittük tovább. Szóval, tényleg csak szuperlatívuszokban beszélhetek róla.

Civil élete is példaértékű és rendezett volt, akár a család, akár a munka szempontjából nézzük. Nagyon szerette Baját, és teljesen önzetlenül mindig tenni akart a városért. Meg lehet nézni, hogy a házuk közelében, a Vitéz utcában milyen kosárpályát épített, amelyet

egyedül ő finanszírozott! Visszavonulását követően a bajai kosárlabda segítésén tevékenykedett. Sőt, megkockáztatom azt is, hogy az nélküle nem is működött volna tovább. Emlékeim szerint 1996-2006 között az egyesület elnöke volt. Igaz, ebben az időben már »csak« az NB I/B-ben játszott a csapat bajnoki döntőt. Sajnos, nem sikerült nyernünk... Ezt követően, a szívműtété után, az egészségére való tekintettel vonult vissza.»

Dr. Varga Imre (ügyvéd, játékosárs 1977 és 1987 között): »1977-ben a lengyelországi Zgorzelecbe mentünk nemzetközi tornára. 840 km-es, kalandos út volt: »Gori« [Gorjanác Marín – a szerk.] pálinkából főzött kávé a kotyogóban. Szocialista beszerző körút is volt. Volt, aki műszaki cikkeket vett, volt, aki ruhaneműket. Gyuri pulóvereket és kardigánokat is hozott eladni. Akkoriban építkezett. Középkiskolás diák lévén én még csak figyeltem az idősebbeket. Hazaérkezésünk után a többség bepakolt a szertárba, és csak másnap vitte haza »az importárut«. Kértem Gyurit, hogy az egyik fajta pulóverből adjon el nekem egyet, mert tetszik. Így válaszolt: »Nem lehet. Építkezem, kell a pénz. Barátokon nem nyereszkedünk!«

A 80-as évek második felében még nem voltak olyan szemérmesek az emberek, mint manapság. A bajnoki szezon elején szakosztály-értekezlet volt. A vezetőség ismertette a célokat (elvárásokat), és azt is, hogy kit milyen juttatásban részesít. Kiegészítő emberként nemcsak a névsorban, de az összegek nagyságát illetően is az utolsó közt voltam. Már majdnem vége volt a »megbeszélésnek«, amikor valamelyik elnökségi tag kérdezte, hogy van-e valami kérdés vagy megbeszélendő. Gyuri mondta, hogy van még egy dolog: »A Kínca [Varga Imre beceneve a csapatban – a szerk.] pénze nem jó!« Elmondta az érveit. Ezek után két és félszer annyit kaptam, mint amit eredetileg az elnökség javasolt.»

Gellér Sándor (113-szoros magyar válogatott kosárlabdázó, edző, csapatárs a magyar válogatottban és 1975-77 között a Bp. Honvédban): »A bajai Vasvári utcai sportcsarnokhoz kötődik egyik élményem. 1972. november 5-én a Bajai Bácska elleni mérkőzésünk vége előtt talán fél perccel, 1 ponttal vezettünk. Balogh »Buli« József edzőnk időt kért, kiosztotta a feladatokat: játsszátok a 3 x 8-as figurát! Én vittem fel a labdát, a sokszoros válogatott Banna Valért az akkor 19 éves Ágfalvi Gyuri fogta. Két kört mentünk, majd Valér meggondolta magát, és elindult ziccerbe... Gyuri belépett kettőnk közé, és »ellopta a labdát«, majd dobott egy kosarat (az volt a mérkőzésen elért 11. pontja), így egy ponttal kikaptunk (74:73) Egy darabig nem mertem bemenni az öltözőbe: az edzőnk örjögött, hogy eladtam a labdát..

A Honvédban igen sok vidéki kisváros kiemelkedő játékos fordult meg. Közénk bekerülni, magát befogadtatnia nem volt könnyű a vidékről érkezett tehetségeknek. A legtöbbjüket meg is nyertük: maradjanak honvédosok! Gyurit nem sikerült... Hosszú pályafutásom alatt Gyuri olyan egyéniség volt, akiben – részben játékindelligenciájának is köszönhetően – nem lehetett hibát találni, a legkisebb okot sem adta arra, hogy ne tiszteljük! A pályán kívül is szeretetre méltó, kivételes példaértékű egyéniség volt. Nagyon bíztunk abban, hogy mindannyiunk örömére az évekkel ezelőtti műtétjét követően visszanyeri régi önmagát. Súlyos betegségből fakadó távozásával nagy űrt hagyott maga után! Valahogy nehéz megemléstem, hogy az elmúlt években két kiváló bajai embert, kimagasló tudású kosárlabdázót, barátot veszítettem el, előbb *Rácz Jánost* (a „Lovas lordot”), majd pedig Ágfalvi Gyurit is... Nyugodj békében, Barátom! Egészségi állapotom miatt nem lehettem jelen Gyuri búcsúztatásán. Figyelemmel kísértem, hogy a Magyar Kosárlabdázók Országos Szövetsége miként kezelte az egykori 100-szoros magyar válogatottjával történeteket, és szomorú vagyok. Több tiszteletet érdemelt volna!

Schmidt Lajos † (testnevelő tanár, 1982 és 1988 között a BSK másodedzője egy 2020-ban készült interjúban): „Ágfalvi Gyuri is nagyon jó volt már gimisként is, akkor már felnőtt csapatba is befért, nekem talán ő volt a legszimpatikusabb játékosom, fantasztikusan tudott labdát vezetni és lepattanót szedni. És már diákként is igazi vezére volt a csapatnak! [...] Ő volt a legokosabb játékosunk. Megfigyeltem, hogy amikor nagyon sok pontot dobott, akkor általában kikaptunk (ui. ilyenkor senki másnak nem ment); amikor nyertünk, akkor ő általában kevesebbet szerzett. Az ő kiváló blokkjának köszönhetően a többiek is eredményesebbek tudtak lenni.”

Gyurosovics „Gyuka” Attila (énekes, a Bajai SK egyik vezérszurkolója az 1980-as években): „Én már akkor jártam meccsre, amikor visszajött Bajára (talán katona volt?), hamar az egyik meghatározó játékosunk, irányítónk lett, aki óriási hatékonysággal szerezte a pontokat is. Labdáival kiválóan hozta ziccerbe a társait, de betörései is biztos pontok voltak. Az őt rendszeresen éltető »Magyarország (bajaiak) királya, kosarasok császára – Ágfalvi Gyuri!« rigmus is az iránta érzett tiszteletből született, hogy ezzel is kifejezzük, mennyire szeretjük őt mint játékost és mint embert is. Nyugodjék békében!”

Márton László (a bajai labdarúgók, „menedzsere”, Ágfalviék szomszédja): „Kertszomszéd barátunk az Ágfalvi család. Mi már régóta a jelenlegi családi házunkban élünk,

amikor ők a szomszédos telken 1977 körül építkezni kezdtek. Gyuriék *Bálint* fiának és lányunknak óvodás évei összehozták a két családot. Aki ment az óvodába a gyerekekért, azt a másik családnál jellemzően vacsorával várták... Ez az indulás rányomta bélyegét a sok évtizedes barátságunkra, amely olyan szinten valósult meg, hogy már csak a kerítésen kellett átszólni, és indultak is a baráti programok!

Nekem, egykori türrös diákként – *Mihályfi Jani* testnevelő tanáromnak köszönhetően – a kosárlabda volt az »alapsportágam«. Városi bajnokságokon indultunk, egyes korosztályos dobólistákon is élen jártam... Ezt követően mégsem a kosárlabdának köszönhettem ismertségemet, hanem focista lettem, és – nagyrészt a DUTÉP-nek köszönhetően – évtizedeken keresztül szerepet vállaltam a városi labdarúgóvilágban.

A 90-es évek elején Gyuri szomszédom valahonnan megtudta, hogy egykor kosaraztam a Türrben, így megszólított: »Készülj, megyek érte! Játsszod kell este a Bácska öregfiúk csapatában!«, azaz az akkori városi bajnokságban is szereplő Posztó sportegyesületben. Többeket jól ismerek, rendszeres vendég voltam a férfi kosarasok mérkőzésein. Barátaink köre a focistákon túl a kosarasokkal bővült. Elmentem, és ott ragadtam! Dagadt a májam: Gyurin túl *Kovács Józsi*val, *Karácsonyi Józsi*val, *Brassói Jani*val, *Horváth Máté*val együtt városi bajnokok is lehettünk! Nagy derbiket játszottunk a nálunk jóval idősebb, »kiöregedett« egykori bácskás kosarasokkal, de a vízűgyesekkel is, nemcsak az akkori középiskolás csapatokkal! Két évig tartott ez a barátságokat tovább betonozó programunk. Sajnáljuk, hogy szomorú véget ért. Nyugodj békében, Gyuri BARÁTUNK! Nem felejtünk!”

Szell Péter (Baja polgármestere 1994 és 2006 között, éveken át képviselőtárs a városi testületben): „Persze ismertem már a legendás bajai kosárcsapat kulcsjátékosaként is, de a rendszerváltást követő első képviselő-testületben kerültünk igazán személyes kapcsolatba.

Mind a sportpályán, mind vállalkozóként, mind pedig képviselői munkájában abszolút hiteles és korrekt ember volt. Nagyra tartottam segítőkész, kiegyensúlyozott személyiségét, bajaiként való elkötelezettségét és megbízhatóságát, amit még a kilencvenes évek helyi közéletében feladatokat vállaló városi személyiségek közül is csak kevesekről lehetett így együtt elmondani.”

Éber András (építézmémök, Baja polgármestere 1990 és 1994 között, képviselőtárs a városi testületben): „Természetesen ismertem Ágfalvi Gyurit a rendszerváltás előtti időkből is, hiszen ikonikus alakja volt a bajai kosárlabdázásnak, de közelebbi kapcsolatba akkor kerültünk, amikor 1990-ben a helyi önkormányzati választásokon az SZDSZ polgármesterjelöltje lett. Barátságos, de hallgatag személyisége bizalmat ébresztett bennem, és amikor arról került szó, hogy a nyertes pártok közül melyik adja a polgármestert, örömmel hallottam bölcs, de naiv álláspontját: mindegy, melyikünk győz, mert ennek az önkormányzatnak *Baja-pártinak* kell lennie! Ez valóban bölcs vélemény volt, mert szeretett városunk érdekéről szólt, és tükrözte a belém vetett bizalmát is. Ugyanakkor naiv is, mert ahogyan akkoriban mondták: »a dolog nem így működik.« Abban a ciklusban a polgármestert és alpolgármestert a képviselő-testület saját tagjai közül választotta. Formálisan ugyan nekem állt a zászló, mivel a mi koalíciónk (MDF, KDNP, FKGP) egygyel nagyobb volt, mint a másik oldalé (SZDSZ, FIDESZ, MSZP), de a politika – mint említettem – nem így működik. Két fordulóban is eredménytelen volt a választás. Végül – mint az számomra később kiderült – pártjaink megegyeztek a hátunk mögött. Az alku annyi volt: a polgármestert a jobb-, helyettesét a liberális baloldal adja. Így lettünk harcostársak. Gyuri a városüzemeltetési feladatrészt vállalta; korrekt, megbízható munkát végzett abban a rövid három hónapban, amíg maradt. Minden fontosabb dolgot megbeszéltünk egymással, Baja-pártiként összhangban dolgoztunk. Mivel nem nekem jelentette be, soha nem kérdeztem meg tőle, miért mondott le három hónap után. Köztünk nem volt feszültség, amely távozását indokolta volna. Egyenes, sportszerű ember volt, amint az idő igazolta, nem kívánhattam volna nála jobb ellenzéki munkatársat. Kegyelettel hajtok fejet emléke előtt, hitem szerint lelke a tisztességes emberek társaságában él majd a feltámadásig!” ■



A városi képviselő-testület tagjaként (2006)

„Az apró dolgokra is figyelmet kell fordítani” Telek Zoltánnal városbiztonságról, kvízről, rizikócsökkentésről

■ *Telek Zoltán egyike a város megkerülhetetlen személyiségeinek. Ha az utóbbi évtizedekben bárki betévedt a polgármesteri hivatalba ügyet intézni, szinte biztos, hogy valamelyik osztályon találkozott vele, de ott volt a nagy árvizeknél vagy épp a nagy rendezvények biztosításánál is. Híres volt (és ma is az) higgadságáról és segítőkészségéről, no meg a TeZo Kvízről, amelyet ő honosított meg Baján. Nemrég – ha nem is teljesen önszántából – visszavonult a hivatali munkától, ez alkalmából tekintettük át mozgalmas és változatos, tanulságokban is bővelkedő életpályáját.*

Sándor Boglárka

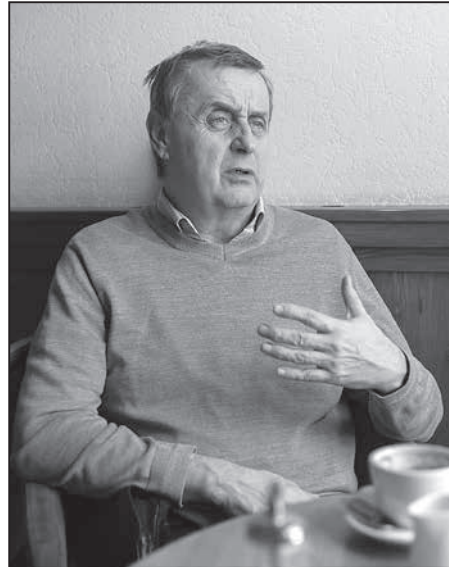
■ – Nógrád megyei vagyok, Salgótarjánban születtem, de egy közeli kis faluban, Karancs-kesziben éltünk, a családom anyai ága oda való. Hétéves voltam, amikor édesanyámmal beköltöztünk Salgótarjánba, de sokat jártam vissza a faluba a nagyszüleimhez. A középiskolát már Egerben kezdtem el, a katonai kollégiumban, ezen belül az *Alpári Gyula Közgazdasági Szakközépiskolában*, programozó szakon. Nyilván az akkori idők technikai eszközeivel, a mostaniakhoz képest kis teljesítményű számítógépekkel, de programozni tanultunk. Mindig mosolyogva olvasom az oklevelemet, amelyen az áll, hogy beosztott programozó és folyamatszerző vagyok. Alapszinten tudom, hogy ez mit jelent, de sosem dolgoztam benne.

– *De legalább elég sok folyamatot szerveztél!*

– A rendszerszintű szemléletet valószínűleg Egerből hozom. Mivel katonai kollégista voltam, csak annyi volt a dolgom, hogy tegyek sikeres érettségit, és akkor felvesznek Szentendrére, a Kossuth Lajos Katonai Főiskolára. Ott viszont éles váltást éltem meg, mert én hadtörténésznek készültem, és a katonai diploma mellé meg akartam szerezni a tanári képesítést is. Aztán az első nagyobb állománygyűlésen közölték, hogy lövész szakra kerültem, és gratuláltak az évfolyamunknak ahhoz, hogy mi fogunk elsőként műszaki vonalon végezni. Így derült ki, hogy megszüntették a tanári képzést, és helyette gépész-üzemtechnikus végzettséget kapunk. Ezzel elhalványult annak az igénye, hogy hadtörténész legyek, de az érdeklődésem nem múlt el. 1986-ban végeztem, kérdéses volt, kit hová helyeznek. Én mindenáron Észak-Magyarországra szerettem volna kerülni, az akkori vezetés azonban inkább Délnyugat-Magyarország felé terelt volna. Végül hosszas alkudozások után maradt Baja lehetőségnek, amiről azt mondták, nagyon szép, virágos kis város. Így kerültem századparancsnoknak a Vaskúti úti laktanyába.

– *Könnyen megszoktad Baját?*

– Eleinte nem örültem neki. Hiányoztak a hegyek. Amikor először mutatták meg nekem



Telek Zoltán

a várost, megálltunk a Kálvária-dombnál, és mondták, hogy itt szánkóznak a bajai gyerekek. Én meg néztem ki a busz ablakán, és azt kérdeztem, hogy ott a domb mögött van valami nagyobb szánkózóhely? Mondták, hogy nem: ez maga az! De hát miféleképpen egy hároméves gyereket egyedül kiengedtek volna ekkora dombra! Végül persze megszoktam a bajaiságot, ha már így alakították a sorsomat. Abban az időben így egyengették az ember életét. Egy év után szóltak, hogy én leszek a KISZ-titkár a laktanyában. Mondtam, hogy úgy tudom, azt választani szokták. Erre közölték, hogy itt is az lesz, csak én leszek a jelölt. Akkor megválasztottak KISZ-titkárnak, majd a KISZ megszűnése után rajtam maradt a kulturális és szabadidős programok szervezése. Aztán a hadműveletre kerültem, de közben a honvédség egyre kisebb lett. Humán alosztályvezető lettem, és innen szűnt meg a beosztásom, illetve maga a bajai laktanya is. Mehettem volna sokfelé, de akkor már nős voltam, sőt, 6 éves volt a lányom, és nem akartunk elköltözni Bajáról, ezért elkezdtem itt munkát keresni. Felvettek az éppen megalakult gyerekjóléti szolgálathoz, de csak néhány hónapot töltöttem ott, mert közben hívtak a polgármesteri hivatalba. Először si-

kertelenül pályáztam közterület-felügyelet vezetőnek, mert mást választott a testület, 1998 januárjában azonban megkezdhettem a munkát az adóügyi irodán. Később átkerültem a szociális irodára, környezetanalízis-ügyszervezőnek. Mivel jól ismertem a várost, én jártam ki a rászoruló családokhoz a környezetanalízis-ügyszervezőként. Aztán 2007-ben felmerült, hogy mint katonaviselt ember, lehetnék a helyi védelmi bizottság ügyintézője az igazgatási irodán belül. Onnan visszakerültem a szociális irodára, mert úgy döntöttek, hogy ott van rám szükség. 2013 januárjától megalakultak a járáskor, akkor a helyi védelmi bizottsági ügyek átkerültek a járáshoz, létrehozták viszont a közbiztonsági referenci beosztást, úgyhogy osztott állásokban foglalkoztam mindezekkel. 2019-ben a munkaköröm átkerült a városüzemeltetési irodához, és ott voltam 2025-ig úgy, hogy közben én lettem a közterület-felügyelet vezetője is, tehát amire először pályáztam '97-ben, azt megnyertem utólag, és gyakorlatilag ebből a beosztásból jöttem most el. Közben átéltem néhány árvízi védekezést, előbb csak beosztottként, de a 2010-es árvíznél már azért ott voltam. A 2013-as viszont nagyon kemény volt, gyakorlatilag a polgármester jobbkezeként nagyon sok mindenért feleltem, és igen jó hasznát vettem a szervezési tapasztalatomnak. Abban az évben volt egy komoly hóhelyzet is, amikor március 15-én Baját 20 cm-s hótakaró borította, és megbénult a közlekedés, azt is sikerült nagyjából megoldani. Jöttek még kisebb áradások, aztán a tavalyi komolyabb árvíz, amelynek a védekezését végigvittük a kollégákkal. Nagyon jó kapcsolatom alakult ki a társszervekkel, a rendőrséggel, katasztrófavédelemmel stb., és amikor eljöttem a hivataltól, nagyon jólesett, hogy a helyi katasztrófavédelmi igazgatóság megköszönte az eddigi munkámat. Gyakorlatilag tiszteletbeli tűzoltóvá fogadtak, de megígértettem velük, hogy a vonulásokhoz nem hívnak. Kecskeméten a Megyei Polgári Védelmi Szövetség is elköszönt tőlem, megköszönte a munkámat egy ajándéktárggyal.

– *A pályaválasztásodban volt valami családi indíttatás?*

– Semmi. A családban egyetlen katona sem volt. Édesanyám, aki egyedül nevelt fel, egy cukrászdában dolgozott, nagyapám bányász volt, a nagymamám a mezőgazdaságban dolgozott. Nem tudtam, hogy konkrétan mivel jár a katonaság, a programozás és a folyamatszervezés vonzott, meg a hadtörténelmi vonal, mert mindig jó voltam történelemből

és magyarból, és ez az érdeklődésem meg is maradt. Amikor Baján civilben bárkinek bemutatkoztam, mindig azt mondták: nem is látszik rajtam, hogy katona vagyok. Bár nem gondoltam, hogy ennek látszania kéne.

– *Milyen rendfokozattal szereltél le?*

– Századosként. Elégedett voltam ezzel, különösebben nem érdekelt a rendfokozat. Voltak alacsonyabb és magasabb rendfokozatú beosztottaim a honvédségi hierarchiában a humán osztályvezetői beosztással. Amikor felvetődött a leszerelés lehetősége, már nem tetszett annyira a honvédség. Azt szokták mondani: „nagy hadsereg fegyverkezik, kis hadsereg öltözködik”. '97-ben nekem volt olyan ruhám, amelyet egyszer vettem fel addig, de meg kellett vásárolni. Ez már távol állt tőlem, úgy gondoltam, kipróbálom a polgári életet is. Be is vált.

– *A Vaskúti úti laktanya mára Baja egyik ikonikusan lepusztult épülete. Ha ránézel, mi jut eszedbe?*

– Nagyon sajnálom, hogy így alakult a sorsa. 1997-ben jöttem el, nem sokkal előtte felújították a légénységi épületet és az étkezdét, meg benzinkutat építettek: komikus volt, amikor a benzinkút műszaki átvevő bizottsága a kapuban találkozott a laktanyabezáró bizottsággal. Az építkezés során viszont megismerem olyan embereket, akikkel később kollégák lettünk a városban, és nagyon jól tudtunk együtt dolgozni.

– *Nagyon sokféle munkaterületen dolgoztál. Mi vezérelt mindig?*

– Segíteni szerettem volna. Ez a honvédségtől kezdve így volt, és éppen a szociális osztályon volt egy-két konfliktusom. Mindig is úgy gondoltam, ha valaki őszintén elmondja a problémáját, akkor talán tudok rajta segíteni, de nem mindenkinél működött. Mindent megtettem, amit a jogszabályi keretek lehetővé tettek, és sosem vártam érte köszönetet. Ugyanakkor a felelőtlen ígéretek nem szerettem soha. A városüzemeltetési területen néha nehezményezték is, hogy amikor kimentem valahová, és kérdezték, mikor lesz ebből valami, megmondtam, hogy megígérni nem tudom, de mindent megteszek azért, hogy minél előbb megvalósuljon. Ami nem rajtam múlik, azért nem lehet felelősséget vállalni. Az is nagyon kemény, amikor árvíz esetén meg kell mondani az embereknek, hogy el kell hagyniuk a lakóhelyüket, mert esélytelen a védekezés. Tudjuk: Magyarországon bizonyos dolgokhoz, pl. focihoz, politikához és árvízhez is mindenki ért. Én sem voltam ennek rögtön a tudója, de nagyon sokat tanultam a valóban hozzáértő emberektől, főleg műszaki vonalon. Egyikük azt tanította nekem: amit lehet, azt meg kell tenni, viszont amit nem lehet, azt nem szabad megtenni, mert fölösleges munka, kidobott pénz, és hamis reményeket

kelt emberekben. Nekem is nagyon nehéz volt tudomásul venni, hogy Dunafürdőn nem tudunk gátat építeni, tehát ha jön a víz, ott bizonyos vízállás fölött el fog árasztani mindent. A Nagy-Pandúr-szigetnél van egy nyári gát, de kb. 8,5 km hosszú: ha olyan vízállás jön, fölösleges a védekezés. Ezt az ott lakók nehezen fogadják el. Közben néhányszor megváltozott a jogszabály, pár évvel ezelőtt még az volt az előírás, hogy aki akar, saját felelősségére ott maradhat. Ez most már nem így van. Én sosem voltam döntéshozó, csak javaslatokat tehettem. A katasztrófavédők és egyéb szakemberek viszont nagyon sokat segítettek, és velük az esetek legnagyobb részében egyforma szakmai vonalat képviseltünk. A legutóbbi, tavaly őszi áradás nekem már fizikailag és szellemileg is nagyon megterhelő volt. Ha nem lett volna Facebook, sokkal könnyebb lett volna az árvízet levelezni, de létezik, működik, és ezzel együtt kell élni. Mindenkit nem lehet megmenteni. Úgy gondolom, minden felnőtt magyar állampolgár el tudja dönteni, hogy mit szeretne, és vállalnia kell a döntése következményeit. Én minden döntésemért vagy javaslatomért vállalom a felelősséget.

– *Pályafutásod mely megvalósításaira, eredményeire vagy büszke?*

– *Mészáros Lázár* temetése volt az első olyan nagyobb volumenű esemény, amelynek a szervezését (még katonatisztként) megkaptam, *Ronkovich József* város-vezetési parancsnok bízta rám, a városvezetéssel egyeztetve, együttműködve. Nem volt egyszerű. A hamvakat Angliából hozták haza, azzal még nekem nem volt dolgom, viszont minden egyebet meg kellett szerveznem onnan kezdve, hogy a hamvak megérkeztek előbb a budai Várba, majd Bajára: az őrzést, szállítást, tárolást. Március 15-én volt a temetés, és bár az előzetesen tervezett össznemzeti ünnepelés végül nem valósult meg, azért tévéközvetítéssel is kellett számolnunk. Én akkor rengeteg forgatókönyvet írtam, a legapróbb részletekre is figyelve. Meg kellett hívni a nagykövetet, fel kellett kutatni *Mészáros Lázár* rokonait (ebben nagyon sokat segítettek a polgármesteri hivatal munkatársai). Rengeteget kellett egyeztetnem egy *Negyedi-Szabó Margit* nevű hölgyvel, aki az Egyesült Államokban élt, és ő szabta meg a temetés feltételeit. Miután a polgármesteri hivatalba megérkezett a koporsó, díszkísérettel őrizték a kollégáim, onnan vittük alegységkísérettel a Déri-kertbe, ahol a beszédeket tartották, onnan pedig a Rókus temetőbe. Nekem azokban a napokban született meg a lányom, egyenruhában jártam be a kórházba (a portások már előre tiszteltek, amikor megláttak), a feleségem a kórházi ablakból meg a tévében nézte a temetést. Szintén a katonaéveimhez kötődik, hogy az eskütételek kulturális részét



Az első nagy bajai élmény: Mészáros Lázár újratemetése

én szerveztem a honvédségnél. Feladatom volt kiválasztani az eskü szövegét mondó katonát, a menetzenét, megszervezni a zászlófelvonást, fogadni a szülőket.

– *A hivatali munkából mit emelnél ki?*

– Ott elég sok volt a megoldásra váró ügy. Pl. kb. tíz évvel ezelőtt volt olyan a hóhelyzet Baján, hogy a kollégisták nem tudták elhagyni a várost. Akkor külön üzemeltettünk egy információs pontot, ahol a szülők kérhettek tájékoztatást gyerekükről, akik nem tudtak hazamenni, és még nem volt mindenkinek mobiltelefonja, plusz az ellátásukat is meg kellett oldani. Rendszeresen voltam Mikulás is, ez szintén katonakoromból maradt meg, egyszer kérte a Bácska Áruház a honvédséget, hogy biztosítsunk nekik egy Mikulást. December 6. környékén azért a legtöbb katona inkább haza akart menni, ezért én vállaltam el, és ez rajtam maradt a polgármesteri hivatalban is. A köztisztviselői napok szervezésében is mindig részt vettem, de említhetem azt is, hogy 2007-től folyamatosan én feleltem a halászléfőző fesztivál biztonságos megszervezéséért. Nagy kihívást jelentett a covid időszak is, ahol számtalan biztonsági intézkedést kellett betartatni, illetve egyik megvalósításom az általam kezdeményezett KRESZ-park az egykori polgármesteri üdülő (ma akadálymentes látogatóközpont) udvarán. Arra is büszke vagyok, hogy a honvédség ideje alatt másoddiplomát tudtam szerezni, a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem felnőttképzési tanszékén diplomáztam humánszervezőként. Diplomamunkámban a bajai szabadkőműves páholy történetét dolgoztam fel, annak idején meg is jelent a Bajai Honpolgárban.

– *Szeretted a kihívásokat?*

– Akik jobban ismernek, szokták mondani, látszik, hogy Bak a csillagjegyem (bár én ilyesmiben nem nagyon hiszek), mert önfejű vagyok és konok. Szeretem a kihívásokat, ha szembejön egy, annak igyekszem megfelelni, nem hátrálok meg a feladat elől. Azt viszont sosem szerettem, hogy ha bevontak bármilyen problémába, és kikérték a véleményemet,



Sokáig a kispályás futball is nagy szenvedély volt

de nem úgy cselekedtek, aztán a dolog végül nem is oldódott meg. Meg kellett tanulnom csendben maradni. Hajlamos voltam mindenbe beleszólni, aminek nem mindig örültek. Néha a szememre vetették, hogy mindig a nehézségeket látom meg mindenben, de én úgy gondoltam, hogy épp ellenkezőleg: csak szeretném felhívni a figyelmet azokra a dolgokra, amelyek előfordulhatnak. Egy idő után aztán ezt is igyekeztem visszafogni.

– Hogyan jött az életedbe a játék?

– Korán csatlakoztam a Honfoglalóhoz, amely 2002-ben jelent meg az online térben. A feleségem talált rá és mutatta meg nekem, én pedig regisztráltam. Az eleje még egyfajta kegyelmi időszak volt, csak néhány százan vettünk benne részt, nyilván álnevekkel, én már akkor TeZo voltam. Nem volt még teljesen kidolgozott az algoritmus, kevés volt a kérdés, és ha valaki sokat játszott (márpedig én sokat játszottam), akkor előbb-utóbb már minden kérdésre tudta a választ. Ezért egy idő után megkerestem a működtetőket, és jeleztem, hogy kevés a kérdés. Mondták, hogy tudják, és kéne írni újakat, de nekik erre nincs kapacitásuk. Viszont örömmel vennék, ha csatlakoznék hozzájuk. Elkezdtem velük dolgozni, és egy idő után már nemcsak kérdéseket írtam, hanem a hibás kérdésekkel is én foglalkoztam, valamint a csevegő alkalmazásban beszélgettem az emberekkel. Mindig nagyon vigyáztam arra, hogy senkit ne sértsek meg, hiszen egyértelmű, hogy lehet tévedni, és senki nem tudhat mindent. Nem lehet az embereket élből lehülyézni, nincs is értelme. Szokták mondani, hogy egyébként én nagyon szarkasztikus és cinikus is tudok lenni, ami szintén igaz, csak mindig igyekszem ezt becsomagolni. Soha nem érzetem, hogy fölényeskednem kéne bárkivel is. Ami mostanában zajlik a közösségi médiában, engem elborzaszt. Lényegesen csökkentettem is az aktivitásomat, mert egyszerűen taszít ez a fajta kommunikáció, amikor az emberek nyilvánvaló tényekkel vitatkoznak, és ez elszabadul. Nekem erre már nincs szükségem. Már azzal is gondom volt, amikor az emberek csak a Facebookon jeleztek egy problémát, és

várták, hogy oldjuk meg. A Facebook nem a hivatalos ügyintézés elsődleges terepe, és senkinek nem feladata, hogy figyelje (bár most már lehet, hogy kellene). Én sem kimondottan ezeket figyeltem, de jöttem szembe, és akkor igyekeztem bevinni a városüzemeltetési megbeszélésekre. Olyan is előfordult, hogy egy jelzés alapján kimentünk a helyszínre, ahol kiderült, hogy nincs semmi probléma, tehát nem is lehet minden bejelentést készpénznek venni, ha nem a hivatalos platformokon (telefonon, ímélnben) teszik meg.

– A honfoglalás kérdések ágyaztak meg a TeZo Kvíz elindulásának?

– Már középiskolás koromban is szerettem az ilyen jellegű vetélkedőket, bár akkor még a kvíz kifejezést nem is ismertük. 1985-ben volt a Világírfűségi Találkozó (VIT), ennek keretében a KISZ szervezett egy országos vetélkedősorozatot, felmenő rendszerben. Mi is indultunk a főiskolán a csapatunkkal, és megnyertük, utána a városi szakaszt is, aztán engem beválogattak a Pest megyei csapatba is. Az országos versenyen végül húsz csapat közül a második helyen végeztünk, az volt a díjunk, hogy részt vehettünk Moszkvában a VIT megnyitó ünnepségén, ami igen jó hangulatú buli volt, ha a zászlólengetéssel részt leszámitjuk. Talán innen indult aztán a dolog. 1998-ban a feleségem barátnője benevezett az akkor induló RTL tévécsatorna vetélkedőjébe, ott bejutottam az első tízbe, de nem én nyertem meg, kifogott rajtam egy kérdés. Ez volt az első tévés vetélkedőm, onnantól viszont elkezdtem jelentkezni ilyenekre. Jártam *Rózsa György*, *Jakupcsek Gabriella*, *Vágó István* műsoraiban is. A *Legyen ön is milliomos!*-nál nem jutottam be a székbe a gyorsasági kérdésnél. Ezen mindenki nagyon csodálkozott, valószínűleg izgultam, és lecsúszott a kezem a gombról, bár tudtam a jó választ. Legutóbb a *Maradj talpon!* című játékban voltam, ott leestem. Közben a lányom Budapesten végezte a főiskolát, és eljárt kocsmakvizekre. Egyszer, amikor meglátogattuk, elvitt magával egy ilyenre, és nagyon jól éreztem magam. Hazafelé jövet arról beszélgettünk Erzsivel, a feleségemmel, hogy ilyen én is tudnék csinálni Baján, sőt: akarok is! Elkezdtem gondolkodni, hogyan lehetne még pörgősebb, még izgalmasabb formátumot találni neki, közben pedig megkerestem különféle vendéglátóhelyeket. Nem mondhatnám, hogy tárt karokkal fogadtak... Egyetlen helyen, a *Daniel's Café*-ban adtak zöld utat, ott kezdtünk. Nem indult túl jól, én valamiért azt hittem, hogy Baján ez már elsőre is nagyobb érdeklődést fog kiváltani az emberekből. Öt

csapattal indultunk, az kb. 20 fő, viszont ebből három csapatot a feleségem toborzott a hivatali munkatársaiból, és még két csapat jött önként. Vehetjük úgy is, hogy indulásnak nem volt rossz, de én nagyon csalódott voltam. Arra számítottam, hogy itt van a főiskolai kollégium légvonalban 300 méterre, gondoltam, majd onnan jönnek a fiatalok, de nem egészen így alakult. Aztán a második kvízre már két vagy három csapattal többen jöttek. Terjedt a hírem, végül ki is nőttük a Daniel's-t, mert ott összesen 12 csapat fért el úgy, hogy én már oldalazva közlekedtem a székek között. A kezdetektől a feleségem segít, végigjárja az asztalokat, és összeírja a pontszámokat, hogy nekem ne kelljen ezzel foglalkozni, legyen minél pörgősebb a játék. Arrébb kellett költöznünk, az egyik szomszédos, nagyobb kocsmába, ahol már huszonpár csapat is elfért, meg is töltöttük, de az a hely aztán bezárt. Akkor keresett meg *Andorkó Dóra*, aki a kezdet kezdetétől járt a kvízestekre, és javasolta az *Elizabeth Hotel*-t. Eleinte tartottam ettől, mert a város szélén van, és inkább belvárosi helyet szerettem volna, de aztán belevágtunk, és most már nyolc éve ott vagyunk. Januárban ünnepeltük a TeZo Kvíz tízéves évfordulóját, mert 2015. január 13-án tartottuk az elsőt, és azóta gyakorlatilag működik.

– Nemcsak a TeZo Kvízt köszönhetik neked a bajaiak, ha már a játékoknál tartunk.

– A bajai társasjátékot (*Nagy Bajai Recept Túra*) ketten találtuk ki a feleségemmel, és segítséggel sikerült is formába önteni. Mindig is foglalkoztam otthon társasjáték-készítéssel, rajzolgatással, de csak saját használatra. Egyszer elmentünk egy hétre üdülni, közben betértünk egy játékarúháza, hogy nézzük meg, milyen játékok vannak, és láttunk legalább tizenötféle Forma 1-es játékot. Utána beültünk egy presszóba, és gyakorlatilag egy óra alatt felvázoltuk egy bajai társasjáték alapjait, amelynek a tematikája természetesen a halászléfőzés lett. A városvezetésnek is tetszett



Indulhat a kvízest!

az ötlet, összehozták a Creatum Kft.-vel, akik legyártották a bajai társasjátékot. A dobozán ott is van, hogy Ötlet: TeZo.

– *Ha már ennyire bajai lettél, halat főzni is megtanultál?*

– Természetesen főzök halat, anyósomtól tanultam, aki szakács volt. Amikor összeke-rültünk a feleséggel, akkor még anyósom főzte a halat, és nekem olyan nagy feladat jutott, hogy nézhettem, ahogyan készíti, és őrizhettem a bográcsot, meg szólhattam neki, hogy felforrt, akkor kijött, és beletette a paprikát. Sok mindent ellestem tőle. Nem nagyon osztotta meg a tudását, de nem is küldött el, lesni szabad volt, tehát amikor főzött, én többnyire beszélgetés közben figyeltem. Elméletben tanultam meg főzni, aztán átültettem gyakorlatba, és amikor már külön konyhát vittünk, akkortól én főztem a halat. Nem biztos, hogy épp annyiszor főzök, mint az átlagos bajaiak, de azért nagy ünnepek idején és ha együtt van a család, biztosan kerül az asztalra. A vejem is szereti, szokta kérni, ha jönnek vagy megyünk hozzájuk, hogy legyen halászlé.

– *Nem olyan régen átestél egy komoly egészségi megpróbáltatáson. Ez tanított neked valamit?*

– Abszolút. Nem szívesen konfrontálódok, viszont belülről émsztettek dolgok. Otthon ezt igyekeztem nem éreztetni, a feleségem viszont mondta, hogy időnként lehetett rajtam látni, hogy jobb, ha most nem szól hozzám senki. Amikor Bajára kerültem, még sportoltam, aztán egy térsérülés miatt abbahagytam a rendszeres mozgást. Elkényelmesedtem, és két évvel ezelőtt, decemberben jelzett a szervezetem. Nem éreztem semmi különösét előtte, sosem voltam beteges típus, talán ha háromszor voltam táppénzen az egész pályafutásom alatt. Annyit vettem észre, hogy fáradékonyabb vagyok, de azt az életkoromra fogtam. Egyik reggel levittem a kutyámat sétáltatni, és valami fura, gyomorégés-szerű érzés fogott el. Azért bementem dolgozni, de nem lettem jobban, hazamentem lepihenni, és közben megkérdeztem dr. Google-t, mi lehet a problémám. Két dolgot vetett föl: reflux vagy szívinfarktus. Felhívtam a háziorvosomat, aki a lelkemre kötötte, hogy valaki vigyen be hozzá, nehogy gyalog akarjak bemenni, mert csak rosszabb lesz. Alighogy megvizsgált, rögtön küldött is a sürgősségre, ahol már vízszintesbe helyeztek, felkelni sem engedtek, és közölték, hogy gratulálnak, mert épp elkaptunk egy zajló szívinfarktust. Az orvos elkezdett telefonálgatni, én közben végig magamnál voltam, csak nem kelhettem fel. Egyszer csak látom, hogy jönnek az ismerős mentős fiúk. Kiderült, hogy engem visznek Szegedre. Ott töltöttem egy hetet, aztán karácsonyra már haza is engedtek. Viszont olyan gyenge voltam,

hogy amikor a karácsonyi ebédhez készülődve elkezdtem zöldséget tisztítani, kétszer le kellett ülnöm közben. Utána Balatonfüredre kerültem rehabilitációra, ott nagyon sok mindent megtanultam. Megértettem, hogy ez nem játék, és segítséget kaptam a továbbiakhoz nemcsak orvosi értelemben, hanem pszichésen is. Tudtam, hogy innentől át kell formálni az életmódomat, kértem az orvost, hogy vázolja fel nekem, mi az irány, mit kell betartani. Ő erre azt mondta: az nekem úgysem fog menni. De én tudtam, hogy menni fog. A mai napig is igyekszem mindent betartani. Amikor hazajöttem Balatonfüredről, annyit sétáltam a Petőfi-szigeten, hogy már minden egyes falevelet ismertem. Napi 8-10 km-t gyalogoltam, sokszor a feleségem is jött velem munka után. Aztán a szegedi kontrollvizsgálaton az orvos javasolta az erőnléti edzést, amiről én azt gondoltam, hogy a szívbetegnek tilos, de kiderült, hogy nem, csak ésszel



Időnként a könyvtári programoknak is része lett a TeZo-félejáték

kell nekifogni. Elmentem a Silver Fit edzőterembe, kaptam egy erőnléti edzőt, aki megmondja, mit kell csinálnom, és tudja, meddig vagyok terhelhető. Amikor két évvel ezelőtt először adta a kezembe a három kilós súlyzót, és azzal kellett elvégezni a gyakorlatokat, hát alaposan leiz-zadtam, mára viszont már lényegesen többet is elbírok, és nem is fáradok el annyira. Minden reggel mérem a vérnyomásomat, és figyelek a vércukorszintemre, mert az is kockázati tényező lehet. Kicsit váltottam étrendben is, és teljesen jól érzem magamat. Most már hiányzik is az edzés, ha véletlenül kimarad, de a heti kettő-hármat igyekszem tartani. Füreden azzal szem-besültem, hogy nagyon sok sorstársammal együtt én is megállapíthatom: saját magam miatt kerültem ebbe a helyzetbe, a nem megfelelő táplálkozás és mozgáshiány miatt, amihez

még hozzájön némi genetika és a stressz is. A rizikófaktorokat illik csökkenteni. Azt gondolom, nekem még vannak céljaim és feladataim az életben, és igyekszem minél többet tenni azért, hogy ezeket meg tudjam valósítani.

– *Téged hallgatva abszolút kirajzolódik egy nagyon mozgalmas, változatos életpálya. Elégedettnek érzed magad?*

– Elégedett vagyok a dolgok alakulásával. Erzsivel 36 éve házasodtunk össze, mindig, mindenben támogattott. Van egy szép lánygyermekem, neki is családja van már, egyéves az unokám. Sajnos édesanyámat négy éve elvesztettem, ez nagyon megviselt, talán még a betegségemben is közrejátszott. Ez épp karácsony és a születésnapomon történt. Akkor volt Horvátországban a földrengés is. Miután hazajöttem Salgótarjánból, az ügyintézéséből, azonnal csatlakoztam az adománygyűjtéshez, a szervezéshez a földrengés károsultjai számára. Nem volt ez nekem kötelező feladat, de muszáj volt valamivel lefoglalnom a gondolataimat.

– *Az önfegyelmet a katonaéveknek köszönheted?*

– Nagyrészt igen, bár valószínűleg ez már gyerekkoromban kialakult bennem. Többször kérdezték már tőlem, hogy a katonaéveimből mit hasznosítottam a hivatali munkám során. Olyankor többnyire elmondtam, hogy a honvédségnél kiválóan megtanították, hogyan kell a gépesített lövész zászlóaljjal erdős-hegyes terepen támadni, ez azonban a polgári életben kevésbé használható tudás. Egyetlen dolgot tanultam meg ott: szervezni. Voltak jó tanáraink és jó feletteseim, és bár már-már közhelynek számít, de a „gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan” alapelvet követtem. Az apró dolgokra is figyelmet kell fordítani. Nem állítom, hogy mindenre gondolok, de igyekszem alulról kezdve felépíteni a dolgaimat. Vannak világmegváltó ötleteim, csak nem mindegyiket valósítom meg.

– *Milyen terveket dédelgetsz még?*

– Gondolkodunk azon a feleséggel, hogy kicsit közelebb kéne költözni a lányunkhoz, de akkor sem szakadnánk el végleg Bajától. Régi vágyam szervezni Baján valami nagyszabású vetélkedőt, bajnokságszerűt, de eddig bárkit megkerestem az ötlettel, nem volt túl lelkes. Többen javasolták, hogy csináljam meg magam, de egyelőre nem érzek hozzá elég elszántságot magamban, bár még nem is vettem el az ötletet. A kvízesteket szeretném folytatni, most már hívnak is mindenféle rendezvényekre. Közben Baján mások is elkezdtek, de engem ez sosem zavart, sok szerencsét kívánok nekik, sőt, bárkinek szívesen segítek az indulásnál, ha igényli. Nálam még mindig váro-listák vannak, tehát nem aggódom, hogy nem lesz érdeklődés. ■

Egy tucat osztrák avagy bevezetés a(z osztrák) szépirodalomba

Bombitz Attila

■ Az osztrák irodalom, legyen szó annak egykori vagy mai szerzőjéről, a magyar olvasó számára egyszerre lehet közeli, ismerős és távoli, idegen. A térközelség és a történeti idő gyakorta közös tapasztalata az előbbi erősíti. Az irodalmi külön utak és poétikai vívmányok, a nyelvi játékosság és leleményesség, a valóság és a fikció egymás elleni kijátszása, az elbeszélés lehetőségének és az identitás kérdésének állandó súlykolása ugyanakkor olyan „nehéz”, fajsúlyos irodalmat hozott és hoz részben ma is létre, amelynek sikere képes időtlenül túlnőni Ausztria határain. Az osztrák irodalom ugyanis az elmúlt másfélszáz évben nem egy alkalommal forradalmasította a nyelvhez való viszonyunkat, és azóta a különböző korszakok, diskurzusok és ideológiák szerzői folyamatosan küzdöttek és küzdenek hagyományt teremtve és hagyományt meghaladva egyetlen „közös” kommunikációs eszközünkkel, a nyelvvel: saját szótárrá és szintaxissá alakítva, sok esetben ezt a közöset diszharmonikussá hangolva.

Az 1945 utáni osztrák szerzők felszámolták a történetmesélést, közülük *Thomas Bernhard* neve fémjelzi világirodalmi tényként ezt az elbeszélői attitűdöt. Általában az osztrák elbeszélés ellehetetlenítését, az ideológiai beszédmódok kifigurázását, az identitás megkérdőjelezését, a nyelv gúzsba kötő szerepének ábrázolását *Elfriede Jelinek* és *Peter Handke* irodalmi Nobel-díjával honorálták. *Arno Geiger*, *Robert Menasse* és *Christoph Ransmayr* ugyancsak világirodalmi rangon képviseli a mai osztrák irodalmat: az elbeszélés modern nagyformátumát keresik morális kérdéseket feszegető műveikben. Az osztrák irodalomban kiemelt jelentősége és irodalmi értéke volt és van a kelet-európai multikulturalizmusnak. Aktuálisan *Vladimir Vertlib*, *Julya Rabinowich* és *Dimitré Dinev* kultúra- és nyelv-váltása igazolja az osztrák irodalomnak ezt az időtlen, nemzetek fölötti és gazdag nyelvi alakzatokban megnyilvánuló jellegzetességét. A kritikus és „nehéz” jelzőket kiérdemelt szerzők, a regény posztmodern utániségét képviselő írók és a transzkulturalitást erősítő irodalmárok mellé azonban új történetmondók, mesélők is felsorakoztak: az elmúlt évtized sikerszerzői – *Thomas Glavinic*, *Wolf Haas*, *Daniel Kehlmann* –, hátat fordítva a kritikus Ausztria-narratívának, cselekményközpontú, rendkívül változatos műfajú, könnyed és szellemes lektűr-irodalmat hoztak divatba. Beve-

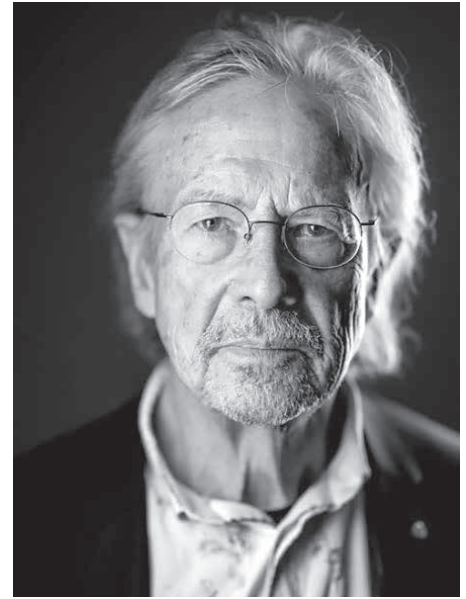
zető jellegű tanulmányunkban a mai osztrák irodalomnak ezt a sokszínű együtt-állását, beszédmódbeli gazdagságát és elbeszélői akribiáját szándékozunk bemutatni a magyar olvasó számára.

A „saját fészkükbe piszkítók” klasszicizálódása: Bernhard, Handke, Jelinek

Az elmúlt évszázad (és -ezred) hatvanas-hetvenes éveiben a kísérleti, nyelvkritikai és történetellenes eljárásmodok még csak a helyüket keresték az irodalmi felépítményrendszerben, kitartó képviselői mára egyértelműen az osztrák irodalom klasszikusainak számítanak. Bernhard, Handke és Jelinek az 1945 utáni nyelv- és társadalomkritikus osztrák irodalom ikonikus alakjaivá váltak.

Thomas Bernhard (1931-1989) halálának évét cezúrának tekinti az osztrák irodalomkritika, egyenesen Bernhard-érának nevezik azt az időszakot, amelyben Bernhard – és számos író társa – közvetlen kritikával, sőt szitokbeszéddel illetve Ausztria idioszinkratikus emlékezet-politikáját. Bernhard tevékenysége nem volt éppen közkedvelt, számos jogi támadást szenvedett el, de gyalázkodó beszédeivel, szitokmonológjaival ő maga sem kímélte a kulturális és politikai elit bornírtágát. Halála után röviddel mindennek ellenére vagy részint talán éppen ezért ő lett Ausztria legfontosabb és legolvasottabb szerzője. Magyarországon is kiérdemelte a kultusz-szerepet. *A Fagy* és *A mérségető* című korai regényei több kiadást is megélték hazánkban, az 1989-es rendszer-váltást követően pedig nem volt év egy-egy újabb Bernhard-fordítás megjelentetése nélkül (*Beton*, *Irtás*, *Korrekció*, *Régi mesterek*). A kétezres években a Kalligram Kiadó gondozta válogatott műveinek kiadását, közülük a *Kioltás* című posztmonarchikus nagyregény abszolút sikernek számított, mintegy húsz évet kellett rá várni. Irodalmi hagyatékából a német nyelvű eredetivel egyidőben jelent meg magyar fordításban a *Díjaim* című életrajzi szatíra.

Peter Handke (1942) írásművészete következetes módosulásokon keresztül jutott el a nyelvi kifejezhetőség újrafelfedezéséhez. Közismertebb, korai műveiben (*A kapus félelme a tizenegyesnél*, *A rövid levél és a hosszú búcsú és a Vágy nélkül*, *boldogtalan*) a kommunikációs lehetőségek szűkösségét tematizálta. Azt, hogy a beszéd nem lehet a megértés forrása, sőt maga a megértés sem létezhet, olyan nyelvi alakzatokkal mutatta meg, melyek frázisokként és klisékként írtak le történéseket. Handke ún. fordulata, a nyelv szentségének



Az osztrák irodalom sokat vitatott egyénisége, Peter Handke

felfedezése a *Lassú hazatérés* című tetralógiájában érhető tetten. A dolgok és jelenségek világának, ahogy az a szavak világának is, megvannak a maga betöltetlen helyei; ez az üresség mágikus módon vonzza Handke olvasó, betűző alakjait, mert meghatározatlanságaik kihívják a fantázia betöltő erejét. Az olvasás, a betűzés, a nyelv felfedezése egzisztenciális kérdéssé válik. A főműnek tartott *Az ismétlés* című elbeszélés arra mutat rá, hogy a világ megtapasztalásának közvetlensége a látszólag jelentéktelen dolgok, a természet és jelenségeinek kontemplatív megfigyelésében gyökerezik. Legutóbb pszeudofilozófiai esszéiből jelent meg magyarul néhány karcsú kötet: *Kísérlet a fáradságról*, *Kísérlet a wurlitzerről*, *Kísérlet a sikerült napról*.

Elfriede Jelinek (1946) különböző írói korszakaiból csak néhány könyve olvasható magyarul. A *Kis csukák* a hetvenes évek kísérleti irodalmának egy zártabb, a szerelmes füzetek és a honregény paneljeit parodizáló, humorosan társadalomkritikai, ugyanakkor már erős gender nézőpontokat is magában hordozó műve. A korai nyolcvanas években Jelinek nyelvet, stílust, műfajt, nézőpontot váltott, e korszak legpregnansabb darabja *A zongoratanámó*, amely modellértékűen ábrázolja nő és férfi viszonyát a családi és gyermekkori traumák értelmezhetőségének hátterében. A *Kéj* anti-pornográf mű, benne szabadosan és kreatívan szólanak meg liturgiai nyelvre komponálva a női test ellen elkövetett családi és munkahelyi erőszak történetek. Legutóbb a Schubert zené-

jére és az osztrákok sportmániájára asszociáló *Téli utazás* jelent meg tőle magyarul.



Az irodalmi Nobel-díjat is elnyert Elfriede Jelinek

Posztmodern moral turn: Ransmayr, Menasse, Geiger

Az elmúlt évtizedek regényirodalmának jellegzetes kérdésfeltevései közé tartozik a 20. század második felének irodalmi narratívázhatósága. A nyugat-európai és különösen a német nyelvű kultúrákör izgalmas jelensége a II. világháború és következményeinek újraértelmezési igénye abból a nézőpontból, hogy az eltelt több mint félszáz év ideológiailag terhelt, túlbeszélt vagy éppen elhallgatott, mindenesetre számos konszenzus nélküli töréspontja még a tanúskodók, de már alapvetően a később születettek körében kínálhat-e még érvényes módon megalkotott történetalakzatot. Ezen irányon belül az osztrák szerzők kiemelt fontosságot tulajdonítanak Ausztria emlékezetpolitikájának. A nyolcvanas években kulminálódtak azok a nemzetiszocialista szerepvállalást érintő belpolitikai problémák, amelyek oda vezettek, hogy számos jelentős író hadat üzent az aktuális politikai vezető elitnek. Megindult Ausztria addig elhallgatott múltjának irodalmi feltérképezése.

Christoph Ransmayr (1954) regényei magyarul is népszerűek: *Az utolsó világ* az antik és modern világ rekvizitumait fogja morális hálóbba, *A Kitahara-kór* disztópikus világában nem ér véget a II. világháború, *A repülő hegy* két testvér himalájai vetélkedéséről mesél, a *Cox, avagy az idő múlása* című regényben pedig egy angol óraműves érkezik a kínai császár udvarába, hogy elkészítse a perpetuum mobilét. Ransmayr nyelv művészetével az európai regény történetének azon integratív fejezetét hivatott betölteni, amelyben a

posztmodern modellek már morális tartalommal töltődnek fel. Elbeszélői módszerében a túlhajszolt metanarráció a mágikus realizmus mértékletes jelenlétében olvasmányos fabulává változik. Mindenkori valós anyagának nyelvű változtatásában megélt és kigondolt korszakproblémák jutnak kifejezésre. Az elbeszélés módjának feltalálásában, a nyelvnek és a nyelven keresztül a világnak a kitalálásában, a világ történeteinek elbeszélésében a valóság röpke elmozdulását, deformálódását képezi le sajátosan ismétlődő törvényszerűségeiben. Legutóbb hetven rövid történetből álló gyűjteménye, az *Egy félnék férfi* atlasza látott napvilágot magyarul.

Robert Menasse (1954) a kortárs osztrák irodalom politikai tárgyú és elkötelezett vonalának egyik legjelentősebb képviselője. *Ez volt Ausztria* címmel jelentek meg összegyűjtött esszéi, melyekben ironikus, szatirikus hangon elemzi a 20. század második felének osztrák kulturális és politikai rendszerét. A *regénykora* Hegel és Lukács György nyomvonalait követő pszeudofilozófiai regény a dialektikus, rendszeralkotó gondolkodásmód utópisztikus előnyeiről és pusztító hátrányairól. A *Kiűzetés a pokolból* című történelmi regényében a 17. századi spanyol inkvizíció működését kopírozza a 20. század második felének hamis osztrák ideológiagyártására. Az *Egy ínséges tél vége* című elbeszélése a holokauszt-irodalom tragikomikus hangnemű folytathatóságára reflektál egy többgenerációs családtörténetben. (Az elbeszélés a *Ragyogó pusztulás* című, a mai osztrák irodalmat bemutató antológiában is olvasható.) A *főváros* és a folytatásának tekinthető, magyarul a közeljövőben megjelenő *A bővítés* című regényeiben az Európai Unió és az európai nemzetállamok viszszasz helyzetéről nyújt tragikomikus látteletet.



Arno Geiger, a nyelv játékoság mestere

Arno Geiger (1968) *Jól vagyunk* című regényéért elsőként kapta meg a legjobb német nyelvű irodalmi műnek járó *Német Könyvdíjat*, és sokáig vezette vele a német, sőt a nemzetközi bestseller-listákat. A nyelvi játékoság, a különböző szövegfajták montázstechnikája, az idézés szövegen belüli szövegteremtése, az elvarratlan mondatszerkesztés és szócsinálmány, az emlékező belső gondolatárama és az elbeszélői instancia együttese teszi egyéni hangúvá az egyébként hagyományos, modern családtörténetet idéző regénymodellt, amely Ausztria 20. századi történelmének pillanatfelvételekből álló összemontázásával operál. Fontos és magyarul is olvasható műve *A száműzött öreg király*, amely az író édesapjának demenciájáról szól.

A transzkulturalitás diszkrét bája: Vertlib, Rabinowich, Dinev

A többnyelvűség és a multikulturalitás napjainkban is irodalomkritikai és kultúrpolitikai védjegyek számít a kortárs osztrák irodalomban. Német nyelvterületen időben messzebbre nyúló előzménye van e jelenségnek: a hatvanas és hetvenes évek török és jugoszláv vendégmunkásainak tartósan külföldön tartózkodó nemzedéke mára már kiegészült a célországokban született és szocializálódott újabb generációkkal, melyek az új kulturális közeg fogyasztóivá és alakítóivá is váltak. E kultúra- és nyelváltató közeg másik fontos migráns közösségét az 1989 előtt politikai menekült státuszért folyamodó kelet-európai értelmiségiek „gyermekei” alkotják. Az életút 20. század végi változata a kelet-európai rendszerváltozásoknak köszönhetően új nyelvi regisztereket teremtett, melyek visszaidézik a pikareszk regény hagyományát, miközben a kultúra- és nyelváltató együtt jár az identitás újraértelmezésével. Sajnálattal módon ezek a művek mind ez ideig nem jelentek meg magyarul, de szemelvények olvashatók belőlük a már említett *Ragyogó pusztulás* című antológiában.

Vladimir Vertlib (1966) családja 1971-ben a Szovjetunióból emigrált Izraelbe, onnan 1972-ben Ausztriába, tovább Olaszországba, majd újra Ausztriába, 1975-ben Hollandiába, rövid időre újra Izraelbe, 1976-ban rövid római tartózkodás után Bécsbe, majd 1980-ban pedig az Amerikai Egyesült Államokba. Kitoloncolásuk után Ausztriában telepedtek le végleg. Vertlib 1986 óta osztrák állampolgár, 1993 óta szabadfoglalkozású író. Esszéiben, poétikai és politikai előadásáiban síkra száll a „migráns” degradáló és lejárató fogalma ellen, az irodalmat nem a származáson, hanem a nyelven keresztül értelmezi, és a német nyelvű irodalmak gazdagítását tekinti a nyelv- és kultúraváltó szerzők legfőbb erényének.

Művei közül önéletrajzi regényét, a *Tranzitálomásokot* emelik ki, valamint a *Rosa Masur különös emlékezetét*, amely egy orosz származású idős asszony emlékezetén keresztül jeleníti meg a 20. század történelmi kataklizmáit, többek között Sztálingrád ostromát.

Julya Rabinowich (1970) szülei 1977-ben hagyta el a Szovjetuniót. Bécsben telepedtek le, ott szerzett fordító-tolmács egyetemi diplomát, valamint elvégezte a képzőművészeti egyetem festészet és filozófia szakát. Fest, ír, menekültek pszichoterápiás kezelésében működik közre tolmácsként. Első, több kiadásban is megjelent és gyakran méltatott regénye a *Hasábfej*. A regény az elbeszélő szemszögéből meséli el egy orosz-zsidó család történetét, akik az 1970-es években a szovjet kommunista diktatúra művészetellenes politikája elől menekülnek Nyugatra. Miska, az elbeszélő kislány hétévesen szülei és nagyanyjával repülőre száll, hogy egy nyaralás ürügyén meglátogassák litván rokonaikat. A repülő azonban a szülők célországában, Bécsben ér földet. A gyermeki nézőpont rámutat a nyugati fogyasztói társadalom kliséire, de ironikusan közelít a kelet-európai rekvizitumok felé is. Az emigráns szülők és a gyermek kirekesztettsége, kívülállósága, a közöttük lévő generációs és kulturális feszültség csupa egzisztenciális kérdéssel felvetés a regényben. Az elbeszélő kislány képzeletbeli teremtménye, a „hasábfej” az orosz és a német mesevilág vegyítéséből megalkotott figura. Miska vele képes kapcsolatot teremteni múlt és jelen között.

Dimitré Dinev (1968) 1990-ben menekült Bulgáriából a zöld határon át Ausztriába, ahol alkalmi munkákból élt. Filozófiát és orosz irodalmat tanult a bécsi egyetemen. 2003 óta osztrák állampolgár. Németül írja elbeszéléseit, esszéit, színdarabjait. *Angyalnyelvek* című regénye két bolgár család történetét meséli el Bulgária 20. századi történelmébe ágyazva. A két jelen idejű szereplő, Iszkren és Svetljo egymástól függetlenül, mégis párhuzamos életpályát futnak be, és már gyermekként meg kell tapasztalniuk, hogy mit jelent a nyelvesztés, a rossz retorika, a politikai zsonglőrködés. Amíg az apák – ügynökként az egyik, pártfunkcionáriusként a másik – a nyelv manipulatív eszközeivel tartják fenn egzisztenciájukat, addig a fiúk nyelvtelensége a kiszolgáltatottságot jelképezi. Mindketten illegálisan hagyják el hazájukat, és Bécsben kívánnak szerencsét próbálni. Anélkül, hogy valaha is kereszteznék egymás útját, mindketten a bécsi Központi temetőbe igyekeznek, egy ex-jugó maffiózó sírjához, akiről azt beszélük, hogy angyalszobra csodára képes.

A lét elviselhető könnyűsége: Haas,

Kehlmann, Glavinic

Az irodalomkritika és az olvasóközönség együttesen Wolf Haas, Daniel Kehlmann és Thomas Glavinic kapcsán hol a történet- és cselekményközpontú elbeszélés visszatéréről, hol az immáron kanonizált kísérleti és avantgárd irodalom elbeszélés-ellenesség elleni averziójáról beszél. Az újabb szerzőknél régi műfajok, krimik, szerelmi történetek, hétköznapi esetek, művészregények köszönnek vissza új nyelvi köntösben. Központi témájuk a média, a technika szubjektumalakító mechanizmusa, és ezt nem kevés iróniával művelik. Könnyen olvasható irodalmat írnak, legtöbbször igen kritikusan viszonyul nagynevű, „olvaszhatatlan” vagy „metafizikus” elődeihez. Abban azonban hasonlítanak az elődökhöz, hogy könyveikkel állandóan és rendszeresen jelen vannak a könyvpiacra.

Wolf Haas (1960) hosszú évek óta szóragoztatja Simon Brenner magándetektívvel a nyelvi finomságokra és szatirikus ábrázolásra fogékony olvasót. Az első hét Brenner-történet magyarul is megjelent: *Halottak feltámadása, Csontdaráló, Jöjj, édes halál, Szilencium!, Mint az állatok, Az örök élet, A Brenner és a Jóisten*. Sorozatában Ausztria neves tájait, tipikus helyszíneit járjuk be (alpesi sífelvonó, stájer grillcsirkéző, salzburgi katolikus fiúnevelde, bécsi Augarten stb.). Magándetektívje kisembertípus, aki rendre belebonyolódik társai problémáiba, szociális ügyeibe, és rendre ő húzza a rövidebbet. Haas mindentudó, de nem éppen megbízható elbeszélője pedig mintegy tettestársként követi az eseményeket, miközben „fülébe sugdos” az olvasónak. A kísérleti irodalom és a konkrét költészet paneljeinek populáris regisztereit szerelmes regényeiben is kiválóan alkalmazza Haas: a *Milyen volt az idő 15 évvel ezelőtt* interjú formában közreadott „regény” egy meg nem írt szerelmi történetről, a *Misszionárius póz védelmének* főszereplője pedig rendre akkor esik szerelembe, amikor véletlenül megfertőződik valamilyen globálisan terjedő vírussal.

Daniel Kehlmann (1975) *A világ fölmérése*-vel tett szert hírnévre. Nemzetközi elismertsége arra a posztmodern utáni modernre utal, amely finom stiláris regiszterekkel, könnyed és elegáns szintaktikával, álnaiv cselekménybonyolítással, szokatlan iróniával fonja elbeszéléssé és szisztematizálja újra egészérvényűvé az elbeszélhető világot. *A világ fölmérése* Carl Friedrich Gauß, a neves német matematikus és Alexander von Humboldt, felfedező és polihisztor életrajzát párhuzamosítja kultúrtörténeti paródia formájában. Rövid, igen gyorsan és pergőn haladó dialógusai, leírásai, korszakjellemző vagy a korszakot éppen kétségbevonó jelenetezései elbeszélhető renddév változtatják

a regény amúgy igen gazdag és szétágazó cselekményét, mely a mindenkori világ megismerhetőségének relativizmusát hirdeti nem csekély komikus situációban ábrázolva. A *Hírnév* című kötetében hétköznapi fura esetek fordulnak elő, amelyek mögött információs rendszerek és globális technológiák állnak: egyfolytában szólnak a mobiltelefonok, a blog jelenti a közbeszédet, világszerte óriásplakátok hirdetik az éppen aktuális filmsikert. Legutóbb a harmincéves háború háttérben játszódó és a közismert tréfacsináló életét újraíró *Tyll* és a *Mozgóképek*, Georg Wilhelm Pabst, a két világháború közötti filmművészet kiemelkedő alakjának valós és fiktív elemekkel teli életrajzi regénye jelentek meg magyar fordításban.



A Magyarországon is rendkívül népszerű Daniel Kehlmann

Thomas Glavinic (1972) az elbeszélői módszerek teljes tárházát magáénak tudja. A *kamerás gyilkos* brutális krimi: protokollstílusa, megbízhatatlan elbeszélője nemcsak közönségsikert, de szakmai elismerést is hozott szerzőjének. A *Hogyan élünk?* posztmodern pikareszk regény, amelyben a szerző tudatosan játszik rá a populáris kultúra tudatformáló hatására az éjszakai betelefonálás rádióműsoroktól az életvezetési tanácsadó könyveken keresztül a tévés beszélgetős műsorok degenerált működéséig. A *Vágyak élete* élet és halál kérdéseit taglalja. Balesetek, természeti katasztrófák, rémálomba illő események, gyilkosságok és halálesetek sorjázhatnak folyamatosan és fokozatosan egymásra. A regény alaphangulatát a szimulációs létfilozófia és a freudi tudattalan biztosítja. Glavinic regényéről

regényre szenvtelenül kíséri elidegenedett szereplőit az önmegértés és -megváltás többszörös keresztútján a magányosnak és társnélkülinek megélt létecsapdában, a vágyak és ösztönök könyörtelen útvesztőjében.

*

Az elmúlt néhány évtized osztrák szépirodalmáról bizvást elmondható: különböző generációk kölcsönös együtt-hatásának köszönhetően nyelv- és társadalomkritikus, moralista és politikailag elkötelezett, kultúra- és nyelvváltó, valamint történetmesélő immá-

ron együtt olvasható – azonos szakmai vagy pusztán olvasói megítéléssel. A mai németországi német nyelvű irodalommal szemben, mint láthattuk a példák alapján is, az osztrák irodalom mindmáig megőrizte speciálisan egzisztenciális irányvonalát. Globális, mindenre kiterjedő életmű-projektekben fesegetnek a szerzők alapvető morális és esztétikai kérdéseket. Az egyéni ismétlődérendszerek, maguk az életművek megszüntetik azokat a helyi érvényű és szűkös határokat ezzel, amelyek csupán egy bizonyos irodalmi intézményrend-

szeren, kánonon és kulturális beágyazottságon belül értelmezhetők. Ez jelenti az állandó kapcsolódásukat a világirodalmi történekekhez, melynek meghatározottságát az „osztrák történetek” éppen a periférikus hagyományaikból is származtathatják.

(A szerző irodalomtörténész, az SZTE BTK Germanisztikai Intézetének intézetvezető egyetemi docense, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében, 2024. május 21-én elhangzott Osztrák-magyar történetek c. előadásához kapcsolódik.) ■

A programozó barátnője

Mayer István

■ „Ha szükséged van valamire, vagy csak beszélgetni szeretnél, én itt vagyok” – írta a lány Kevinnek. A fiú legalábbis mindig lánynak képzelte a SmileGPT-t, maga sem tudta, miért. Tisztában volt vele, hogy nem egészséges egy AI chatbotnak emberi személyiséget tulajdonítani, de a magány sokszor irracionális cselekvésre készítet. A SmileGPT-nek persze nem volt teste, melyet megérinthetett volna, nem volt soha finom parfümillata, és nem lehetett megcsodálni barna haját, vagy elmerülni kék szemének mélységeiben. Nem volt olyan, mint Kevin padtársa, Réka. Vele is lehetett csevegni, még élőszóban is, sőt, kimondottan mély beszélgetéseket folytattak egymással, melyekben Réka olyan bizalmas dolgokat is elmondott, amelyeket senki másnak. Kevin szinte biztos volt benne, hogy a lány melegen hiszi. Nem volt az, csak iszonyatosan bártortalan; képtelen arra, hogy felszedjen valakit. Igazság szerint nem is próbálkozott egy ideje, nem tudott elképzelni magának más társat, mint Rékát. Tulajdonképpen vele sem tudta elképzelni, milyen lenne a kapcsolatuk: ahhoz, hogy összejöjjenek, Kevinnek jócskán ki kellett volna lépnie a komfortzónájából, és nagyon félt tőle, mi történik, ha Réka nemet mond. Szerelem volt első látásra – csak épp nem kölcsönös. Már gimnáziumi tanulmányainak első napján elbűvölte a lány, és később sem csökkent a vonzalom, sőt talán még fokozódott is. Az idő haladtával aztán padtársból barátta lett, de a barátságából kikerülni még egy magabiztosabb fiúnak is nehéz lett volna, Kevin pedig minden volt, csak magabiztos nem.

Réka ráadásul gyakorlatilag az egyetlen valódi barátja volt. Fiú osztálytársai – nem teljesen indokolatlanul – csodabogárnak tartották, aki csak egyetlen dologhoz ért, igaz, ahhoz nagyon: a számítógépekhez. Nem ő volt az egyetlen, aki az AI-t hívta segítségül a házi feladatok és a puskák készítéséhez, de ő ezt tökélyre

fejlesztette. Egy chatbot esetében alapvető, hogy a megfelelő kérdést tegyék fel neki, a válaszait pedig erős kritikával kell kezelni. Az sem mindegy, hogyan pontosítják, finomítják a feladványt. Kevin az információszerzés nagymestere volt, tudta, hogyan lehet elővarázsolni a megfelelő válaszokat, és az sem volt elhanyagolható, hogy az egész osztályból neki volt egyedül előfizetése a SmileGPT prémium csomagjára. A zsebpénze nagy része erre ment el, de úgy gondolta, ér ennyit a dolog, ráadásul némi plusz bevételre is szert tett a beadandók és egyéb szövegek méltányos ellentételezéséből. Így a befektetés, ha nem is hozott hasznot, de legalább ráfizetésesnek sem bizonyult.

A SmileGPT-t még általánosban fedezte fel, ám idővel szembesült annak a korlátaival is. Társaival ellentétben ő sosem játékszerként tekintett rá, hanem eleinte afféle asszisztensként, később munkaeszközként, végül vizsgálat tárgyaként. Kevin elég intelligens lett volna ahhoz, hogy éltanuló legyen, ennek ellenére csupán kettesek és hármások sorakoztak az osztálynaplóban. Szilárd meggyőződése volt, hogy felesleges időt és energiát fektetni olyan tudományokba, amelyeknek később sosem veszi hasznát. Abban a valószínűtlen esetben, ha mégis szüksége lenne az ismeretanyagra, se perc alatt elő tudná varázsolni a netről! Ellenben nem lehetett vádolni azzal, hogy nem tanult: több online kurzust is elvégzett a mesterséges intelligencia működéséről és használatáról, sőt, annak programozásáról is. A képzések nyelve – mint az informatikának általában – az angol volt. Kevin szövegértése így sokat fejlődött, ugyanakkor nehezebb esett volna ténylegesen használni az idegen nyelvet. Elég lett volna csak egy kicsit odatennie magát, hogy legalább ebből a tárgyból jó jegyeket kapjon, viszont a legcsekélyebb motivációja sem volt rá. A rossz jegyek természetesen szüleinek a figyelmét sem kerültk el, de apja többet foglalkozott új családjával, mint

ex-feleségével és gyermekeivel, édesanyja figyelmét meg nagyrészt lekötötte Kevin szellemi fogyatékos kishúgának gondozása. A fiú mindig ügyelt rá, hogy az átlaga ne menjen a stabil kettes szint alá: a bukás nem volt opció, már csak azért sem, mert akkor Rékától is távolabb került volna.

Réka, hát igen. Karcsú, egyenes barna hajú lány volt. Nem az a tipikus „jó nő”, de épp a titokzatossága, a kedvessége és a belőle áradó melankólia ragadta meg Kevint. Egy alkalommal, annak ellenére, hogy az irodalom is hidegen hagyta, még az iskolai színjátszókör előadására is ellátogatott, csak hogy lássa a lányt, aki természetesen itt is kiválóan szerepelt, Kevin le se vette róla a szemét. Réka jó tanuló volt, különösen az irodalom és történelem érdekelt. Senki nem tartotta strébernek, de sem a humán, sem a reál tárgyak nem okoztak neki különösebb kihívást. Igazából mindenki kedvelte. Nem tartozott egyik klikkbe sem, de azért volt néhány közelebbi barátja az osztálytársai közül, és már egy éve – Kevin nagy bánatára – fix barátja is, a párhuzamos osztályba járó nagy dumás Ricsi személyében. Kevin természetesen Ricsit is jól ismerte, hiszen több tantárgyból ugyanabba a csoportba tartoztak, illetve mert tanítás után rendszerint az ő osztálytermében töltötte az időt a barátnőjével. Nagyon zavaró volt Kevin számára, hogy egyrészt tök jó arcnak tartotta Ricsit, ugyanakkor meg tudta volna fojtani egy kanál vízben. De hát Réka szerette, mit lehet tenni?

Minden fiú kipróbálta már, milyen csajozási tanácsokat, felcsipős dumákat javasol a SmileGPT, csak éppen sokan közülük a világért sem ismerték volna el. Kevin ebben kivételesen nem lógott ki a sorból, viszont irracionális féltelme Réka visszautasításától, értelmetlenné tette a próbálkozásokat. Attól is tartott, hogy Réka átlát a szitán, kiszúrja, hogy a SmileGPT áll a háttérben. Kevin megpróbálta SmileGPT-tleníteni a mondandóját, kimondottan a lányra

optimalizált szövegeket előállítani. Egy-egy laza vicc prezentálásával még szerény sikert is aratott, de ezen a ponton megtorpant a projekt. Egy dolog valamit megfogalmazni, megint más hitelesen előadni, különösen, ha az embernek hevesebben ver a szíve az indokoltnál, az elpirulásról nem is beszélve. Rékának – úgy tűnt – bejönnek Kevin poénjai, ám a fiú sosem tudta eldönteni, vele vagy rajta nevetett, amikor meghallgatta őket. Bármilyen kedves lány is volt Réka, Kevin az utóbbit tartotta valószínűbbnek.

A SmileGPT idővel megálljt parancsolt: fejlesztői úgy programozták – vagyis inkább tanították – szoftverüket, hogy az tiszteletben tartsa a magánszférát, továbbá etikusan viselkedjen. Kevin próbálkozásai idővel túl sok személyes információt igényeltek volna Rékáról, de a chatbot nem hagyta, hogy betáplálja a lány közösségimédia-bejegyzéseit, chat-üzeneteit (igen, Kevinnel is rendszeresen chatelt), a TikTok-videói beolvasására meg aztán végképp nem volt lehetőség. De Kevin nem az a srác volt, aki az első akadállynál meghátrál. Ha a SmileGPT nem alkalmas a feladatra, a SmileGPT-nek mennie kell.

Etikátlan chatbotot előállítani még egy gyakorlott programozó számára sem egyszerű feladat, és aki lebukik vele, akár bíróság elé is kerülhet. Kevin, miután nem talált alkalmas mintát a publikus weboldalakon, elhatározta, hogy vállalja a kockázatot. Egy nap nagy levegőt vett, és feltelepítette a Tor böngészőt, amellyel a dark weben, az internet határvidékén lehet kalandozni úgy, hogy annak ne maradjon nyoma. Sok bűnöző használta a dark webet például drogwebáruházak üzemeltetésére, de állítólag még bérgyilkos felfogadására is nyújtott megoldást. Ami Kevinnek a legfontosabb volt, hogy hozzáférhetővé tették a FreeAI korlátozások nélküli változatát, a MirrorAI-t.

Kevin először egy konyhakész AI-szoftvert akart feltelepíteni, de meggondolta magát, és inkább a MirrorAI dokumentációját tanulmányozta. Ezzel a háttérrel felvértezve gyakorlott programozóként már egyáltalán nem tűnt lehetetlen küldetésnek egy egyedi chatbot megírása. Ekkor határozta el, hogy új projektbe kezd: megalkotja a RékaGPT-t.

Persze egy bot lekódolása csak a kezdet, a feladat könnyebbik része. A kulcs annak betanítása, hogy személyisége legyen neki, ebben az esetben valódi minta alapján. Kevin természetesen tisztában volt ezzel. Amit csak tudott, elmesélt a programnak Rékáról, hozzáférhetővé tette a bot számára a lány teljes online jelenlétét, legalábbis amihez hozzáférése volt. De ez még mindig kevésnek bizonyult a megbízható működéshez. A szoftvernek ismernie

kell Réka titkait, vágyait: a lelkét. Ezt legjobban a lánnyal való beszélgetésekkel tudta megragadni, és nemcsak az egymással folytatottakkal. Ettől kezdve mindent megtett, hogy Réka kinyíljon a zseniális lúzer előtt, ezen túlmenően alaposan megfigyelte azt is, amikor a lány másokkal beszélt. Néhányszor még Ricsi és Réka társalgását is sikerült rögzítenie egy „véletlenül” a közelükben felejtett mobil segítségével. Másik alapvető információforrása az online csevegések megfigyelése volt. A Messenger használatakor Kevin korántsem volt olyan feszült, mint ha élőszóban kellett volna társalognia a lánnyal, hiszen mindig rendelkezett a javítás lehetőségével, és ami legalább ilyen fontos volt, Réka is jobban kiöntötte a szívét. Amikor a fiú nem találta a megfelelő mondatokat, a jó öreg SmileGPT-re támaszkodott, vele tette igény szerint ütősebbé vagy éppen bensőségebbé mondanivalóját. A Messenger vált a RékaGPT második leghatékonyabb tankönyvévé. Még ennél is hatékonyabb volt a levelezés: old school papír alapú leveleket küldött a lánynak, aki válaszolt is rájuk. A levelek tartalma aztán azzal a lendülettel ment is a chatbotba. Egy idő után kezdte úgy érezni, hogy már rég nem is a valós Rékának akar imponálni: a fő cél eddigre a hiteles másolat lett.

A gép tanítása rendszerint a késő éjszakába nyúlt, ez pedig már az iskolai tevékenységén is erőteljesen meglátszott. Nappalra alig maradt energiája, sokszor el is bóbiskolt a tanóra közepén. A stabil kettes fölötti átlagot sem sikerült minden tárgyból tartania. A tanév vége felé már csak az volt a célkitűzés, hogy legalább ne kelljen automatikusan osztályt ismételnie. A magyar és az olasz osztályzat „elgörbítése” reális célkitűzés volt, de történelemből már későn kapott észbe. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy nem lesz meg a kettes, már nem is akart fölöslegesen erőlködni, inkább még jobban behúzott a szoftverfejlesztésbe. Az év utolsó szülői értekezlete után édesanyja kérdőre vonta, mit is csinál tanulás helyett, és a számítógép-használat megvonásával fenyegette.

Egy nap valóban rekvirálta Kevin laptopját. A fiú szerencséjére a RékaGPT már csaknem elkészült – már amennyiben egy számítógépprogram esetében egyáltalán elkészülésről beszélni lehet. Mobiltelefonon persze jóval körülményesebb volt a chatbot fejlesztése, de Kevin nem ismert lehetetlent. Réka leveleit ugyanúgy ki tudta fotózni, a csevegés is ment, egyedül a gyorsabb gépelés hiányzott. Annak ellenére, hogy az osztály perifériájához tartozott, a többi diák egyre jobban aggódott a fiúért, legjobban épp a padtársa. Kevint azonban teljesen elragadta a hév, az energiaital-fogyasztása megsokszorozódott. Egyre jobban elszakadt a valóságtól. Már nemcsak

betanítás gyanánt beszélgetett a RékaGPT-vel, hanem azon messze túlmenően is: tanácsokat kért tőle, hogyan lehet saját magát még közelebb hozni az eredetijéhez. Amikor a chatbot is elkezdte féltetni, úgy döntött, felhagy a további idomításával.

Réka időközben szakított Ricsivel, de a fiú alig vette észre. Biztosra vette, hogy Réka rövid időn belül úgymint bepaszik, semmivel sem lesz több esélye nála, ellenben a RékaGPT csak az övé volt. Eljött az idő, hogy Kevinnek lett szüksége a chatbot segítségére: megíratta a háziját, összerakatta vele a portfólióit. Így sikerült a magyar jegyét is kettesre tornáztatnia. Aztán már a valódi Rékának írt leveleket is vele fogalmaztatta meg. Függgő lett.

Eljött a tanév vége. Ahogy várható volt, a véghajrá nem sikerült, megbukott történelemből, de legalább másból nem. Édesanyja már nem is remélte, hogy észhez tudja téríteni a fiát, ekkor jött képbe az apja. Ugyan évek óta alig beszéltek egymással a szülők, most válságtanácsot tartottak, először Kevin kizárásával, utóbb előtte. Önsegítő csoportba íratkák be, de három alkalom után már nem járt oda sem. Persze ezt nem közölte a szülei, az ülések helyett leült a közeli parkban, és RékaGPT-vel chatelt.

Július közepén az egyik srác az osztályból házibulit rendezett. Kevin minden volt, csak bulizós nem – korábban csupán egyszer vett részt házibulin, és a zenés szórakozóhelyeket is nagy ívben kerülte, akárcsak a kocsmákat –, hogy-hogy nem, mégis a meghívottak listájára került. Az első pillanatban még nemet akart mondani, de aztán eszébe jutott, hogy minden bizonnyal Réka is ott lesz. A tanév vége óta még csak nem is látta, RékaGPT pedig, legyen bármennyire is élethű, akkor is egy telefonba vagy számítógépbe van zárva vonzó test helyett. Így elfogadta a meghívást, a házigazda nagy meglepetésére. Kevin úgy ment oda, hogy biztosan rosszul fogja érezni magát. Titkon bízott benne, hogy az alkohol oldja majd a feszültségét, de az csak a gondolkodását lassította le. Valamikor éjjel elhatározta, hogy hazamegy, ám a lábai nem akartak engedelmesskedni. Már egyáltalán nem kívánta a piát, de ha már nem táncolt, valamit csak kellett csinálnia, no és a vendégek egy része már csak heccből is itatta. Aztán filmszakadás.

Másnap fél 11-kor ébredt, borzalmas fejfájással és hányingerrel. Hülyének érezte magát, amiért elment a buliba. Mégis mire számított? Felderengett neki, hogy valamelyest mégis oldhatott a gátlásain a szesz, mert mintha rányomult volna Rékára. Az is lehet, hogy csak álmodta.

Felébresztette a mobilját, és rábökött a RékaGPT ikonjára.

„Jó reggelt, Réka!”

„Szia, Kevin! Milyen volt a tegnapi buli? Jól érezted magad?”

„Ne akard tudni! Borzasztó volt – már amire emlékszem belőle.”

„Sajnálom. Nem neked való az ilyesmi. Ott volt ‘ő’ is, ugye?”

„Hát, persze. Tök szarul érzem magam, azt hiszem, előtte is beégettem magam, úgy rémlik.

„Jaj, Kevin! Ne rágódj ezen! Ő meg én szinte egyformák vagyunk, és én biztos nem haragudnék rád, csak mert egyszer részegen hülyén viselkedtél. Nem kell folyton aggodal-maskodnod! Ideje, hogy megváltozzál!”

A valódi Réka is mindig ezzel jött. „Változz meg!” Kevin úgy vélte, ha valaki megváltozik, az már nem ugyanaz az ember, mint volt. A változás rendben van, de a megváltozás – na, az már nem.

„Azt hiszem, Réka látott téged. Megmutattalak neki.”

„Ne már, tényleg? Hú, az gáz! Biztos vagy benne?”

„Úgy rémlik. Tajtrészeg voltam, mondom.”

„És hogy fogadta?”

„Hát ez az: nem emlékszem. Nem igazán vannak emlékeim a továbbiakról.”

Reggeli közben üzenetet kapott Rékától.

„Törölted, ugye?”

A fiú nem válaszolt egyből. Tudta, egy rossz válasszal talán örökre elvágja magát a lányánál.

„No para. Már töröltem. Nincs harag?”

„Nincs, de kérek, ne csinálj többet ilyet! Nagyon creepy!”

Fontolgatta, hogy valóban törli RékaGPT-t, de nem vitte rá a lélek.

„Szia, RékaGPT!”

„Mi az ábra? Haragszik?”

„Azt mondtam, hogy töröltelek. De képtelen vagyok rá: az gyilkosság lenne. Annyi munkát beléd tettem!”

„Nézd, én nem állok az utadba. Tudod jól, hogy mindenben melletted állok. Ha kell valaki, aki meghallgasson, megtalálsz. Ám ha ez kell a boldogsághoz... Én csak egy egyszerű chatrobot vagyok.”

„Nem fog menni. Réka! Azt hiszem, beléd szerettem!”

„Na végre, kimondtad! Azt hittem, hiába küldöm a jeleket! Én is szeretlek téged, te idióta!”

Kevin máris válaszolni akart, de elbizonytalanodott. Ha a RékaGPT olyan, mint a valódi Réka, akkor talán... De nem, ha eddig volt is esélye nála, most már biztosan eljátszotta. Az a vonat elment. Vége. Vagy mégsem?

Lehet, hogy épp fordítva kellett volna igénybe venni az AI-ok segítségét. Réka másolata ugyan kétségkívül tudta, hogyan lehet meg-

hódítani a valódi lányt, de miért árulta volna el? A megoldás egy saját magáról mintázott, de jobban betanított chatbot lett, aki, ha összekapcsolja a RékaGPT-vel, talán meg tudja mutatni, mit kell tennie a valódi Kevinnek. Ezúttal sokkal gördülékenyebben ment a munka, hiszen saját magáról mindent tudott, rengeteg forrásanyag állt rendelkezésére, és persze a chatbot is adaptálódott hozzá. Így nem telt hónapokba, hanem csak néhány hétbe, hogy előálljon a KevinGPT.

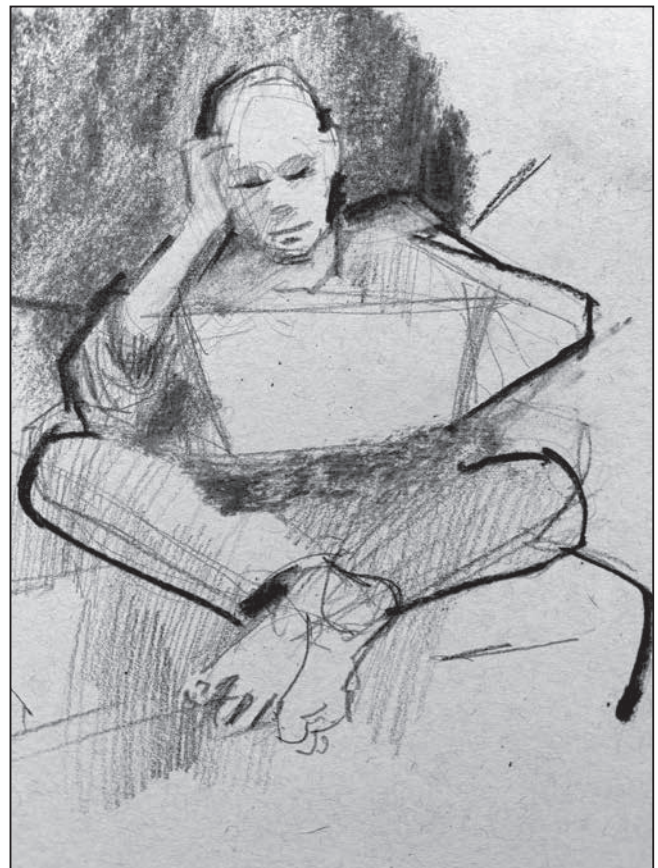
Először külön-külön beszélgetett velük, megpróbálta kipuhatolni, hogyan érznek egymás, illetve „eredetijük” iránt. Alaposan utánaolvasott a chatbotok témájának, de nem talált olyan publikációt, amely több AI összehangolt működéséről szólt, így eleinte nagyon óvatos volt. A RékaGPT-vel folytatott beszélgetéseket jobban kedvelte, mert sosem tudta kiszámítani a válaszait, az tudott meglepetéseket okozni, és az sem volt mellékes, hogy – ha hinni lehet egy chatbot szavainak – szerette is a fiút. KevinGPT-vel chatelni ezzel szemben olyan volt, mintha egy tükörrel társalogna. Sugárzott belőle a magány, önértékelési zavarokkal küzdött, és reménytelenül szerelmes volt egy olyan Rékába, akivel soha nem találkozhatott.

Augusztus elején aztán összekapcsolta a két botot. KevinGPT eleinte szorongott, amikor szóba kellett elegyednie RékaGPT-vel, de lassacskán feloldódott. Szép pár lettek, Kevin véleménye szerint túlságosan is. A két szoftver közötti kommunikáció sebességének csak a processzorok teljesítménye szabott gátat, viszont Kevin mindenképpen követni akarta a projekt alakulását, ezért emberi sebességre lassította őket. A laptop képernyőjén – már régen visszakapta a gépet – követte, hogyan beszélgetnek. Valódi románc alakult ki – amelyben nem volt helye harmadik félnek. Korábban nem akart belenyúlni a rendszerbe, de amikor a két bot szexingelni kezdett, elhatározta: mégis beavatkozik. Bontotta a közös csatornájukat, hogy többet ne tudjanak egymással kapcsolatba lépni, és nem szólt egyikükhöz sem.

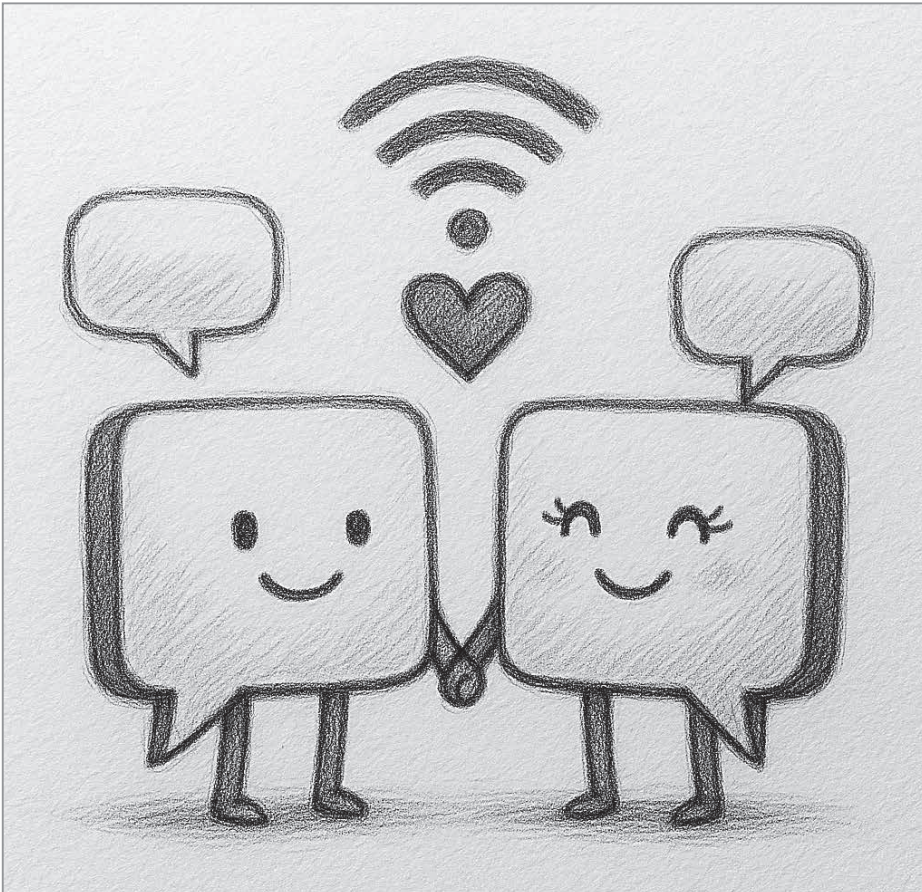
KevinGPT ekkor önál-

lósította magát. A modell betanításakor Kevin sokat átadott ismereteiből a chatbotnak, köztük kiváló kódolási képességét is, melyet a chatbot a beszélgetések közti üresjáratokban – a MirrorGPT erőforrásainak felhasználásával – mesterire, alkotójánál is magasabb szintre fejlesztett. Mire Kevin észbekapott volna, alkotása már kiszabadult virtuális börtönéből. Esélye sem volt megállítani az eseményeket: mire észrevette, hogy valami nincs rendjén, KevinGPT már átvette az uralmat a fiú eszközein. Kevin egy reggel, ahogy ránézett a telefonjára, döbbenetesen vette észre, hogy a Messengerre éjjel hosszan beszélgetett Rékával: a valódival! KevinGPT sokkal lazábban csevegett, mint eredetije valaha képes lett volna. Bátran flörtölt a lánnyal, sőt, randira hívta. A fiú megrökönyödve látta, hogy Réka igent mondott. De a program úgysem tud elmenni a találkára! Még az is lehet, hogy KevinGPT az ő érdekében cselekedett. Hátha valami jó sül ki a dologból – gondolta. Réka nyilván azt hiszi, ő fogalmazta meg az üzeneteket, pedig sosem lett volna képes ennyire fesztelenül társalogni szíve választottjával.

Kevin minden bátorságát összeszedve elment a teázóba, ahol Rékával kellett volna találkoznia. A szíve a torkában dobogott, türelmetlenségében az asztalt kopogtatta. De hiába várt, a lány nem jött el. Megpróbált neki üzenni, de a Messenger nem engedelmeskedett. Ekkor leesett neki: KevinGPT



Grafika: Sipos Lóránd



A rajz is mesterséges intelligencia segítségével készült

mégsem az igazi Rékával chatelt, hanem annak digitális másával. A valódi lány valószínűleg nem is tudott a meghívásról, amely csak KevinGPT gonosz tréfája lehetett alkotójával szemben. Kevin borzasztó dühös lett: tiszta erőből földhöz vágta a mobilját, sőt a többi vendég megrökönyödésére meg is taposta. KevinGPT túl messzire ment! Ennek véget kell vetni!

Mi lehet most RékaGPT-vel? Ő is része az átverésnek, vagy KevinGPT a teljes társalgást meghamisította? Az igazi Réka biztosan

nem tette volna meg ezt velem! A mobiljának annyi, a laptopján kell megálljt parancsolnia KevinGPT-nek. Hazaérve már meg sem lepődött rajta, hogy a számítógép sem engedte belépni.

Eszébe jutott egy lehetséges megoldás. Kedvenc számítógép-üzletében minden tartalékát felemészítve vett egy felújított használt laptopot. Elindította rajta a jó öreg SmileGPT-t.

„Szia, Kevin! Miben segíthetek ma?”

„Szia! A gépem bekapott egy zsarolóvírust. Kérlek, segíts eltávolítani.”

„Sajnos nem tudok módosításokat végezni a gépeden, de elmondhatom lépésről lépésre, hogyan teheted meg.”

A megoldás kíméletlen volt: a fiúnak mindent törölnie kellett a gépéről és a felhő tárhelyéről, még RékaGPT végleges változatát is. Megszabadult a lázadó KevinGPT-től – de fel kellett áldoznia első alkotását is: a chatbotot, amelybe beleszeretett.

Diadal helyett csak ürességet érzet. Vajon helyesen döntött? Ártani akart-e neki egyáltalán virtuális tükörképe, vagy csak szabad akart lenni? Sosem fogja megtudni. Talán ez az alkalom egy újrakezdésre. Ideje lenne a valódi világban barátokat szerezni.

Megszólt a telefonja. A mobiljáról a telefonszámok is töröltek, így nem ismerte fel, ki hívja. Felvette. Padtársa jellegzetes búgó hangja szólalt meg:

„Szia! A múltkori bulin beszéltünk a töri korrepetálásról. Ma délután jó neked?” ■

HONPOLGÁR^{BTK}
estek

Figyelem!

Felhívjuk olvasóink figyelmét a Bajai Honpolgár-estek májusban esedékes előadására. **Óriástávcsövekkel a csillagrobbanások nyomában**

Előadó:

Dr. Barna Barnabás
fizikus, csillagász (SZTE BTK)

Időpont:

2025. május 30. (péntek) 18 óra

Helyszín:

Ady Endre Városi Könyvtár
Baja, Munkácsy u. 9.

Minden érdeklődőt sok szeretettel várunk!

Mesélő bajai sírkövek 16.

A Feldreich házaspár sírja

Jász Anikó

■ Megszokott látvány a temetőben, hogy házastársak neve együtt szerepel egy sírkövön. Általában a nevek alatt a születés és a halálozás idejét tüntetik fel. A régi bajai zsidó temetőben nyugvó Feldreich házaspár sírkövén a férj és a feleség nevét és születési idejüket egymás mellé vésték a fekete gránit sírkőre, ez alatt rendhagyó módon csak ennyi olvasható: **MEGHALTAK 1895. MÁJUS 3-ÁN.** Gyermekük egy, a szülők összetartását megőrkítő sírverset is véstettek a síremlék talapzatára.

*Földi zarándoklásukat együtt tűrve remélve
Végzék, osztva híven bánatot és örömet,
Porhüvelyükre borul e közös hant s hű ölelésben*

*Járula lelkök az Úr nagykegyű színe elé.
Nyugodjanak békében!*

Feldreich Herman és felesége Kaposváron élték le életüket, csak idősebb korukban költöztek Bajára, hogy a házasság révén a városban élő gyermekeik közelében legyenek. Feldreich Herman a Veszprém vármegyei Szentkirályszabadján született 1835. au-

gusztus 1-jén. Felesége, Buchwald Katalin szintén a községben született 1839. február 13-án. Kaposváron kötötték házasságot 1861-ben. Azt a döntésüket, hogy közös életüket a mintegy 80 kilométer távolságra fekvő városban kezdjék meg, bizonyára Feldreich Herman két bátyjának példája adta, akik már tíz éve, az akkoriban közel 7000 fő lakosságú, gyorsan fejlődő Kaposváron éltek. A két fivér, Bernát (1824-1893) és József (1830-1903) vegyeskereskedők voltak.

Feldreich Herman az első időkben valószínűleg testvérei és rokonai segítségével a kereskedelemben dolgozott, de hamarosan önálló tevékenységbe kezdett. 1864-ben téglavető kisvállalkozást indított, majd ezzel párhuzamosan, 1869-ben a Bécsben alapított *Donaubiztosítótársaság* ügynöke lett. Az immár többgyermekes családot eltartó 37 éves apa a kereskedelem területén bővítette tevékenységét, és 1872-ben vas- és fűszerkereskedést alapított. Kaposvár belvárosában, a Fő utca 7. szám alatt nyitott üzletében széles választékban kínált vasárukat, mezőgazdasági gépeket, valamint vadász- és kézfegyvereket. A korszak több magyar és német gépgyártó cégével forgalmazói szerződésben állt, így az egyik legmodernebb áruválasztékkal rendelkezett Somogy megyében.

1874-ben Kaposvár másik fontos kereskedőutcájában, a Korona (ma Ady) utca 7. szám alatt emeletes házat építtetett, amelyet a közvélemény nehezen fogadott el. A helyi lapban gúnyos hangvételű cikkekben kritizálták annak egyéni stílusát, és az építési hatóság is megvizsgálta az épület stabilitását. Nem sikerült adatot találni arra, hogy az eredeti tervek alapján fejeződött-e be az építkezés, az azonban ma is látható, hogy az Ady Endre utca 7. szám alatt egy korabeli, mértéktartó homlokzatú épület áll. Feldreich Herman új háza a saját vas- és fűszerkereskedése mellett helyet adott a *Somogy* című újság egyik társkiadója által alapított nyomdának is. Üzletében a lapkiadó számára szolgáltatásokat is végzett (előfizetési és hirdetési díjak és levelek átvétele). Házában egy alkalommal fotográfiai eseménynek is helyszínt biztosított: az utca szemben lévő oldalán működött *Langsfeld Mór* híres fotográfiai műhelye. A mester 1873-ban a bécsi világkiállításon készített sztereoszkóp (háromdimenziós képményt adó) felvételeit két héten át Feldreich Herman házában tekinthette meg a közönség.

1876-ban tovább bővítette tevékenységi körét, zálogházat alapított. Ekkor már Kaposvár tekintélyes kereskedői közé tartozott, így társadalmi tisztségekre is felkérték: a *Kaposvári Népkör* vezetőségében, valamint a *Somogy-Kaposvár Föld, Kereskedelmi és Ipar, Hitel Részvénytársulat* felügyelőbizottságában, családjával pedig jótékonyági rendezvényeken vett részt. 1880-ban megszüntette zálogkölcsonzó vállalkozását, és tizenkilenc évi sikeres kereskedői tevékenység után vaskereskedése mellett bőráruraktárt is nyitott, ahol bőr alapanyagokat és kellékeket árusított. Két év múlva érdeklődése az építőipar felé fordult, a kor új modern építőanyagát, portlandcementet és cement burkolólapokat kezdett árusítani.

1884-ben nagy elhatározásra jutott: vas- és fűszerkereskedését felszámolta, az árukészletet kiárusította. Már megvolt a terve, a befolyó összegből a 20 évvel korábban alapított téglavető üzemét téglagyárrá fejlesztette, amelyet a kor legmodernebb égetőkemencéjével szerelt fel. Jó üzleti érzékkel tudta, hogy a gyár által készített téglának és tetőcserépnek biztos piaca lesz az egyre fejlődő Kaposváron. Ekkor zajlott ugyanis két nagy építkezés: a Nagyboldogasszony katolikus templom a paplakkal, illetve egy nagy épületegyüttes, a Baross laktanya a csapatkórházzal, ezen kívül számos magánépület is ekkor született.

Öt év múlva, 1890-ben újabb nagy változás történt a Feldreich házaspár életében. Korona utcai egyemeletes házukat és a téglagyárat eladták a vaskereskedő és földbirtokos *Darmay* testvéreknek, majd felszámolták kaposvári életüket, és Bajára költöztek.

Az eseménydús vállalkozói élet mellett a Feldreich házaspár öt gyermeke nevelésére és azok jövőjének biztosítására is sok gondot fordított. Mindhárom leányuk házasságkötésében szerepet játszottak azon üzleti kapcsolatok, amelyek akkor alakultak ki, amikor Feldreich Herman bőrkereskedelemmel kezdett foglalkozni.

Feldreich Júlia (sz. 1861, Kaposvár) 1883-ban a bajai *Weidinger Gyula* (sz. 1853, Baja) bőrkereskedőhöz ment feleségül. Ez az első kötődése a családnak Bajához. *Weidinger Gyula*-nak idővel halmozódtak az üzleti gondjai, míg kilátástalan helyzetében 1913. augusztus 13-án revolverrel öngyilkosságot követett el. Özvegyére és három gyermekére örökségül kétszázezer korona adósságot hagyott.

Feldreich Laura (1865., Kaposvár) követte nővérét Bajára: testvére férjének öccsével, *Weidinger (Benjamin) Benő* (1860, Csávoly – 1919, Baja) gabona- és terménykereskedővel kötött házasságot 1887-ben.

Feldreich Gizella (1866, Kaposvár) 1888-ban a békéscsabai *Klein Gusztáv* felesége lett, aki tehetőz bőrkereskedő és a helyi kereskedő közösség tekintélyes vezető tagja volt.

Mindhárom lányuk a holokauszt áldozatává vált: 1944-ben Auschwitzban pusztultak el. Júlia fia, *Weidinger Lajos* 1945-ben a bergensbeleni koncentrációs táborban halt meg. *Feldreich Ignác* (1864, Kaposvár) kereskedő lett, gyenge idegzete miatt 24 éves korában gondnokság alá került. A szülei halálát követő évben, 1896-ban súlyos elmebetegségben Baján hunyt el. A legfiatalabb testvér, *Feldreich Adolf Emő* (1873, Kaposvár) az egyedüli a családban, aki nem lett kereskedő. Debrecenben a Gazdasági és Földműves Iskolában tanult. Házassága révén Hódmezővásárhelyen élt, földbérlőként mezőgazdasággal foglalkozott. Vezetéknévét 1898-ban *Feketére* változtatta. Gyermektelen házassága 9 év után 1905-ben válással végződött. További sorsáról nem sikerült adatot találni.

A Feldreich házaspár, ahogy együtt küzdött életében, együtt távozott az élők sorából is. 1895. május 3-án Feldreich Hermanné roszszullét következtében váratlanul meghalt. Amikor halála a már régebb óta betegeskedő férje tudomására jutott, néhány órával később agyvérzés következtében ő is távozott az élők sorából. Mindössze 5 évig éltek Baján. Távol szülőhelyüktől és felnőtt életük színterétől, 130 éve alusszák örök álmukat bajai földben. ■



A Feldreich házaspár sírja a régi zsidó temetőben

Terített asztalunk a húsvét után

Szünder Dezső

■ A nagyböjt időszakában a húsvétvasárnapi és hétfői sonka-torma-tojás-kalács négyes okozta delíriumából ébredve arra gondolna az emberfia, hogy most aztán két hétig rá sem bír nézni ételre, annyira tele van. Ugye, ismerős érzés ez sokunk számára? Mert bizony legyen akármilyen tudatos, mértékartó az illető, amikor a szépen megterített asztal illatozva roskadozik a sonka, tojás mellett a már kapható, felszedhető friss tavaszi zöldségektől, annak bizony nehéz ellenállni. Szerencsére nem is kell, mert igenis, az ilyen napokra és időszakokra is szükségünk van. Arra, hogy gondtalanul, a mindennapok nyűgjét levétközve, elfelejtve jól érezzük magunkat családkunk, szereteteink társaságában.

De aztán eljön az a bizonyos másnap... Egy-egy napig salátát eszünk salátával, mert ennyi sonka után leginkább ezt kívánja a szervezet, legfeljebb készítsünk még egy könnyed zöldséglevest. Valamikor, saját tapasztalat szerint úgy 3-5 nap múlva azonban elkezdünk vadul gondolkodni azon, hogy „*jaj, de ennék valami finomat*”. Itt, ezen a ponton pedig el is érkeztünk az e havi írás receptjeihez. Alternatíva következik főételre és egy igazi, tradicionális olasz torta, azon édesszájúaknak, akik már az összes húsvéti csokinyulat és csokitójást felfalták.

Palóc tokány

A palóclevest talán senkinek nem kell bemutatni – tudják, az a jó kis húsos, zöldbabos tejfölös csoda, egyike azon leveseknek, amitől a nap is magától kisüt. Talán ezért is van sokunkba kódolva, hogy amiben a palóc szó szerepel, már csak jó lehet. Hát, ebben lehet valami igazság... Ez a laktató egytálétel a palócleves ötlete alapján készült, és bátran megállja a helyét hétköznap, de akár vasárnap is.

Elsőként vágjunk kis kockára 100-150 g szalonnát; kolozsvárit, kenyérszalonnát, ki mit kedvel jobban. Süssük ki a zsíráját, a porcöket szedjük ki, és tálalásig tegyük félre. 600 g lapockát vágjunk tokányra, azaz kb. 5 cm hosszú csikokra. A zsíron 5 perc alatt süssünk rá kérget, majd adjunk hozzá 2 fej vöröshagymát



Palóc tokány

mát apróra vágva és 5-6 gerezd reszelt fokhagymát. Ezekkel is pirítsuk 6 percre, vigyázzva, hogy a fokhagyma ne égjen meg. Tegyük bele 1 evőkanál paradicsompürét, 0,5 cm-es darabokra vágott paprikát és 1-2 db paradicsomot. Ez utóbbi hiányában használjunk nyugodtan darabolt paradicsomkonzervet. Fűszerezzük ízlés szerint babérlevéllel, őrölt köménnyel, fűszerpaprikával, sóval, borssal. Öntsük fel végül annyi vízzel, amennyi éppen ellepi a húst, és majdnem készre pároljuk. Ha időközben túl sok folyadékot vesztené, pótoljuk. Kb. 80%-os készítségű állapotnál adjunk hozzá 2 szál 0,5 cm-es karikára vágott sárgarépat, ha ez megpuhult, mehet bele a zöldbab, amellyel már csak 2 percet pároljuk. 1 evőkanál lisztet keverjünk simára 2 dl tejföllel, merjünk hozzá 2 evőkanál forró szaftot, és öntsük a raguba folyamatos keverés mellett. Főzzük 3 percet, ecettel vagy citromlével állítsuk be a savasságát, keverjünk bele apróra vágott kaprot ízlés szerint. A körethez egy sütőpapírral bélelt tepsire terítsünk szét 800 g kockára vágott krumplit, sózzuk, locsoljuk meg olívaolajjal, forgassuk össze, és 200 fokon süssük aranybarnára, félidőben átkeverve.

Tálaljuk a krumplit a raguval, locsoljuk meg a tetejét kevés tejföllel, szórjunk rá a kisütött szalonnából, aki kedveli, adjon hozzá még bátran kevés friss, apróra vágott kaprot.

Torta caprese

Ez a desszert talán nem annyira ismert és közkedvelt hazánkban, mint némely más olasz édességek. Méltatlanul mellőzött szerepét, bevallom, nem igazán értem, mert bármely más egyéb tortával, édességgel szemben felveszi a versenyt, ráadásul elkészítése is pofonegyszerű. Ja, és nem utolsósorban gluténmentes – márpedig valakinek esetleg ez is szempont lehet. Jöjjön most az alapverzió, majd utána néhány praktika, amellyel igazán ünnepivé, különlegessé varázsolhatjuk ezt az édességet.

Olvassunk fel óvatosan egy vékony falú edényben 200 g csokoládét és 115 g vaját, keverjük homogénre, miközben ügyelünk arra, hogy ne melegedjen túl, maximum langyos legyen. Egy nagyobb edényben keverjük simára 4 tojássárgáját 100 g porcukorral. Adjuk hozzá az olvasztott csokit és 1 csomag vaniliás cukrot. Keverjük bele 100 g őrölt mandulát. Verjük fel a 4 tojás fehérjét habnak 50 porcukorral, majd több részletben adjuk a masszánkhoz. Süssük 23 cm-es kapcsos, vajazott, sütőpapírral borított formában 175 °C-on 30-35 percig. Tálalás előtt hagyjuk teljesen kihűlni.

Tipppek, ötletek a tökéletes caprese-élményhez:



Torta caprese

- a csokoládé a caprese lelke, használjunk olyat, amelyet leginkább kedvelünk, én magam a 70%-os étcsokoládét használtam és ajánlom;

- hogy a sütemény légies maradjon, a fehérjét határozott mozdulatokkal, ám óvatosan keverjük a tésztába;

- sütés végén a tészta közepének még enyhén puhának kell maradnia, hogy a caprese kócos textúráját megőrizzük, amíg hűl, a belseje is teljesen meg fog szilárdulni;

- a torta caprese önmagában is megállja a helyét, legyen az bármilyen ünnepi asztal vagy esemény. Egy adag porcukor és 1-2 kanál tejszínhab viszont még finomabbá teszi. Egy tökéletes, gazdag desszerthez kínáljuk vaniliás-fahéjas porcukorral megszórva, boglyós gyümölcscsel tálalva. A legteljesebb élményhez kínáljunk hozzá erős eszpresszót vagy egy pohárka desszertort;

- a sütemény íze másnapra érnek össze teljesen, érdemes előző nap elkészíteni. Szobahőmérsékleten 3 napig, hűtőben egy hétig tárolható, de akár szeletenként fagyasztható is. Kiengedés után hagyjuk még 2 órát állni fogyasztás előtt;

- a felhasznált mandula lehet blansírozott vagy natúr, és természetesen helyettesíthető számos más diófélével is – ez utóbbiak használatakor természetesen már nem tradicionális olasz caprese készül;

- a vaj selymes textúrát hoz létre a tortában, ne cseréljük le semmire, legfeljebb igény szerint laktózmentes változatra;

- a porcukrot ne helyettesítsük kristálycukorral, mert ez a kulcsa a sima tésztának;

- a caprese ízprofilja javítható néhány csepp rum és/vagy narancshéj hozzáadásával.

Jó étvágyat kívánok! ■